

SPRÅK *nytt*

UTGITT AV NORSK SPRÅKRÅD

32. årgang 1/2004

«Det umistelige»

DETTE NUMMERET av *Språknytt* er ikke noe temanummer. Likevel vil den oppmerksomme leser snart finne ut at det er en sammenheng mellom mange av artiklene. I flere artikler rettes søkelyset mot det nordiske språkfelleskapet og de nordiske språkas situasjon i dag. Dels gjelder dette omstruktureringa av det nordiske språksamarbeidet i Nordisk Ministerråds regi, og dels gjelder det hvordan vi skal ivareta det eksisterende samarbeidet mellom de nordiske språknemndene etter at Nordisk språkråd er nedlagt. Det første er tema i Svein Lies artikkel, det siste i Torbjørg Breiviks.

De nordiske språkas situasjon belyses i flere av de andre artiklene i heftet. Jørn Lund skriver med utgangspunkt i rapporten *Sprog på spil*, som har ført til økt interesse for dansk språk og til at man i Danmark for første gang er i ferd med å få satt språket på den politiske dagsorden. Stephen Walton presenterer Wurms atlas over språk i fare, og på samme måte som Lund påpeker at dansk ikke er umiddelbart truet som hovedspråk i Danmark, understreker også Walton – med bakgrunn i Wurm – at norsk ikke er et truet språk. Det siste gjelder også nynorsken, som nettopp er sikret ved den praksisen vi har hatt – iallefall til

nå – med at flertallet må lære skriftspråket til mindretallet, noe som ifølge Wurms modell er den eneste sikre garantien for reell tospråklighet. Lars S. Vikør presenterer ei ny meningsmåling fra det store nordiske importordprosjektet. Fra denne presentasjonen merker vi oss at det er et stort flertall i de nordiske landa mot tanken om at hele verden burde ha engelsk som morsmål. Det er kanskje ikke så påfallende, men overraskende er det likevel at denne motstanden er størst i Finland, da vi jo gjerne har sett på Finland som det nordiske landet som har orientert seg sterkest mot Europa og engelsk og bort fra Norden og svensk. Så selv om mange helst vil synge på engelsk, som Tarald Lie skriver i sin artikkel, synes det altså ikke å være et utbredt ønske om å gå helt over til å snakke engelsk.

Det synes altså fortsatt å være et ønske om å bevare og styrke de nordiske språka og det nordiske språkfelleskapet. Kanskje har en likevel innsett at dette fellesskapet ikke bare er en myte, men at det hører til «det umistelige» – som det het i en rapport om nordisk språkforståelse for et par år siden.

INNHold 1/2004

1 Behovet for et større ordboksverk for bokmål	22 Avløsarord i fransk
7 Nordiske språkhaldningar i 2002	25 Atlas over språk i fare
11 A Farewell to Danish	28 På godt norsk
14 Hvorfor synger vi på engelsk?	29 Baldakin i musselin
18 Kontorstøtteprogram på nynorsk	31 Språksamarbeid i Norden
19 Ordsmia – der importord smis om til norske avløserord	34 Samarbeid mellom språknemndene
	37 Skriftleg sidemål må styrkjast
	39 Nyord

Behovet for et større ordboksverk for bokmål

RUTH VATVEDT FJELD

DE TIDLIGSTE ORDBØKENE var hjelpemidler til å forstå fremmede språk eller vanskelige ord i eget språk. Først med romantikken på 1700- og 1800-tallet begynte man å tenke at kunnskap om folkespråket og morsmålet var interessante forsknings- og dokumentasjonsobjekt, og de store ordbokverkene for tysk, engelsk og mange andre europeiske språk ble satt i gang og etter hvert fullført. I Norge ble disse tankene først og fremst realisert av Ivar Aasen i ordbøkene fra 1850 og 1873, og han tok med stoff fra eldre samlinger av norsk folkemål, stort sett laget av danske prester som var påvirket av europeisk tankegods.

Bokmålet eksisterte ikke på 1800-tallet. Motstykket til det norske folkespråket – det som seinere ble til nynorsken – var dansk, som jo ble beskrevet i danske ordbøker. Men i dem ble den spesielle varianten av dansk som ble brukt i Norge, og som etter hvert ble fornorsket og normert gjennom forskjellige rettskrivningsvedtak, ikke dokumentert. Først i 1907 fikk vi en egen dansk-norsk norm, og i 1911 ble det tatt et privat initiativ til å danne Det norske litterære ordboksverk (DNLO), som skulle være «et ordarkiv over alt norsk litteraturspråk fra reformasjonen til samtiden» og gi en vitenskapelig og uttømmende ordbok over

norsk litteraturspråk fra samme tidsrom. Dermed ble den dansk-norske språktradisjonen, som da ble kalt riksmål, også objekt for utforskning. Riksmålsforbundet ble opprettet så tidlig som i 1899, men hadde egentlig ikke noen privat norm før 1917. Da den nye offisielle normen kom det året, fant Riksmålsforbundet den for radikal og ville fortsatt holde seg til 1907-normen, og dermed ble det to normer for dansk-norsk skriftspråk, en offisiell bokmålsnorm og en privat riksmålsnorm. Først i 1929 ble «bokmål» offisiell betegnelse på det mest brukte skriftspråket i Norge, tidligere var det omtalt som «vort almindelige Skrift- og Bogsprog» til forskjell fra folkemålet (dialektene).

Start allerede i 1921

Helt siden arbeidet med DNLO kom i gang i 1921, har det vært planer om utforskning av ordforrådet i alle typer norske tekster, slik at ordmateriale fra alle epoker og stilvarianter kunne dokumenteres i ordbøker. Ordbokverkene ble underlagt Universitetet i Oslo i 1972, bl.a. for å sikre vitenskapelig metode og resultatbehandling, og for å sikre finansiering av arbeidet. At de kom under et offentlig organ, var også viktig sett på bakgrunn av den norske språkstriden, og i samsvar

med begrunnelsen for å opprette Norsk språkråd fra samme år.

Ved Institutt for leksikografi ved Universitetet i Oslo ble det opprettet tre avdelinger. På Avdeling for bokmål ble ordforrådet i den etterreformatoriske litteraturarven registrert i seddelarkiv, og det ble bygd opp databaser over moderne norsk avisspråk. Nynorsk leksikografi ble registrert som eget prosjekt allerede i 1927, da DNLO av uklare grunner ikke hadde noen nynorskrepresentanter i sin ordbokskomite. Dette prosjektet ble videreført i avdeling for nynorsk under navnet *Norsk Ordbok*, og ble sterkt utvidet fra planen om ei handordbok på to-tre band til et verk på tolv band. Aasens arbeid er forløperen til og veiviseren for dette prosjektet, som ble påbegynt i 1930 og nå er beregnet ferdigstilt i 2014. Der blir særlig ordforrådet i de norske dialektene og i nynorsk litteratur grundig behandlet.

Norsk Riksmålsordbok 1937–1957

Norsk Riksmålsordbok (NRO) ble gitt ut i perioden 1937–57, og den ga god dokumentasjon av det litterære ordforrådet. Men det moderne, talemålsnære ordforrådet i sakprosa, forvaltning, skole og annet dagligliv ble forsømt.

Norsk Riksmålsordboks historie er innfløkt. Den ble gitt ut av Riksmålsvernet, som var et fagorgan for Riksmålsbevegelsen. Riksmålsvernet ba professor Alf Sommerfelt lede arbeidet med Norsk Riksmålsordbok. I 1923 ble Trygve Knudsen knyttet til DNLO, og fra 1925 var han med i Norsk Riksmålsordbok. I 1927 ble han hovedredaktør. Han var samtidig professor i

nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo, og det må ha vært vanskelig å skille de to funksjonene fra hverandre. I 1995 kom to supplementsbind der mye av ordforrådet i nyere litteratur også er med. Seddelarkivet til DNLO har hele tiden vært brukt som grunnlag for Riksmålsordboken, også for supplementsbindene. I 1981 ble Riksmålsvernet slått sammen med Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur (DNASL), som er en privat, språkpolitisk organisasjon som motarbeider det de kaller statsdirigering av språket og går inn for en språkutvikling som med støtte i den litterære tradisjon skal «bevare kontinuiteten i folkets kulturliv». Ved sammenslutningen fulgte Norsk Riksmålsordbok med på lasset, til tross for at det i Riksmålsvernets statutter het at ordboken skulle tilfalle Universitetet i Oslo ved eventuell oppløsning. Grunnen til det var rimeligvis at de som arbeidet med ordboka og det materialet den bygde på, var betalt av Universitetets midler. Riksmålsforbundet – som siden 1907 har vært ledende i kampen mot den offisielle språkpolitikken og tilnærmingen mellom bokmål og nynorsk på norsk folkemåls grunn, og som har lansert en egen skriftnorm med grunnlag i litteraturspråket og såkalt dannet dagligtale – ble derved eiere av det ordboksverket som skulle dokumentere all norsk som ikke var nynorsk.

Bokmålsordboka og Nynorskordboka

Men derved ble den leksikografiske dokumentasjonen av det moderne norske språket delt på to forskjellige prosjekter. Ingen av dem var fullfinansiert

med offentlige midler, og begge hadde et snev av målpolitisk program. Leksikalsk beskrivelse av de offisielle normene ble overlatt til private forlag og først i 1986 dokumentert i to håndordbøker fra Universitetet i Oslo i samarbeid med Norsk språkråd, *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka*. Men håndordbøker kunne selvsagt ikke gi noen fullstendig vitenskapelig beskrivelse av ordforrådet. Bokmålet trenger derfor et prosjekt der noen av de planene som ble lagt i 1921, kan fullføres.

Norsk Riksmålsordbok er i dag under revisjon. Tilleggsbindene skal støpes inn i hovedbindene, og nye oppslagsord skal føyes til. Redigeringspråket for ordboka er selvsagt riksmål, og hovedvekten av det materialet som legges til grunn, tilhører de høyere stilag. Grunnlaget for normeringen er språkarven «slik den er overlevert gjennom skriftspråket i den klassiske norske litteraturen». Ifølge det som er gjort kjent om revisjonen, og hva som følger av DNAs generelle formål, kommer deler av bokmålet ikke til å være inkludert. Preses for Akademiet har oppgitt at verket ikke skal «tjene Språkrådets bokmålsstrategi», og skriver videre at den «store mengden av «radikalt bokmål» som fins i offisiell bokmålsrettskrivning», ikke skal dekkes.

Språk i stadig endring

Språk er som annen kultur i stadig endring. Stilvariasjonen er ikke lenger så markert, uformelt språk får innpass i stadig flere formelle sammenhenger. Det har utviklet seg en slags nøytral språkstil i det moderne Norge, som brukes både i skrift og tale. Der brukes bl.a. tre kjønn på substantiv, særlig på

konkreter, som *boka*, *veska*, men også abstrakter har ofte a-ending: *renta*, *forklaringa*, og a-ending i verb i fortid: *kasta*, *henta*. Av andre typiske trekk er etterstilt possessiv, følgelig er det for svært mange naturlig både å si og skrive: *han kasta boka si i veska* i stedet for *han kastet sin bok i vesken*. Slik skriver mange moderne forfattere, og slik snakker mange i radio og tv, nettopp fordi det samsvarer med det naturlige talemålet til svært mange nordmenn. Den offisielle norske språkpolitikken i etterkrigstida har gitt en vid bokmålsstandard. Mange forfattere i dag skriver ikke bare standard riksmål, moderat bokmål eller nynorsk, noen er flittige brukere av former som ligger utenfor disse normene.

God normering må gi et effektivt og naturlig skriftspråk for flest mulig. Særlig bør folks alminnelige språkbruk legges til grunn, slik at skrivevegring unngås. Av hensyn til avansert taleteknologi, der man kan «snakke med» maskiner, er det nødvendig at forskjellen blir minst mulig. Det gjelder også når et automatisk oversettelsesprogram skal koble tekst til lyd fra naturlig tale. Det spesielle med norsk språknormering er at man bevisst har lagt det norske folkemålet til grunn for skriftspråket. Det har gitt den heldige situasjon at det ikke er så stor forskjell mellom skrift og tale i norsk som i mange andre språk. I tillegg gir normen stor valgfrihet som gjør det lett for mange å finne former som likner eget talemål. Det gjør det faktisk lettere å skrive godt på norsk enn på mange andre språk. Moderne norske forfattere holder seg stort sett innenfor rettskrivningsreglene, mens

bl.a. svenske forfattere svært ofte bryter den forholdsvis smale svenske riksnormen når de skal skildre personer og tilstander av folkelig karakter. Når Språkrådet nå fjerner mange av disse folkelige eller radikale formene, kan det føre til at vi får en situasjon som i Sverige.

Skriftspråk basert på talespråket

Språk endrer seg stadig, og det er i talemålet endringene kommer først. Skriftspråket bør derfor ha sin basis i talemål. Vellykket språkplanlegging krever at normendringer blir akseptert av språkbrukerne. Det skjer bare dersom det ikke blir for stort sprik mellom de personlige og de autoritative normene. De personlige normene bygger den enkelte på dagligspråket sitt, og vi snakker tross alt fortsatt mer enn vi skriver. Fra 1938 var det et uttalt mål for offisiell norsk språkplanlegging å arbeide for en felles skriftnorm for bokmål og nynorsk. Først i 2002 ble dette målet formelt forlatt, begrunnet med at de to skriftspråksvariantene skulle utvikles til selvstendige og fullverdige skriftspråk. Dette har myndighetene fulgt opp ved bevilgningene til Norsk Ordbok 2014, som innebærer en intensivering av dokumentasjonen av nynorsk og dialekter. Det er bra, men innebærer også en fare for at man derved regner folkemålet for dokumentert. I så fall kan Norsk Riksmålsordbok bli den eneste største dokumentasjonen av den ikke-nynorske skriftradisjonen, noe som kan gi inntrykk av at bokmål og riksmål er blitt omtrent det samme. Riksmålsforbundet har selv uttalt at «riksmålet har seiret». Det stemmer til en viss

grad, hvis man tenker på hvilke endringer som har skjedd med bokmålsnormen siden 1981. De aller fleste vedtakene har vært i favør av riksmålet. Svært mange riksmålsformer som tidligere var klammeformer eller forbudte former, er kommet inn, samtidig som mange samnorskformer er tatt ut. Den normering som foregår i offentlig regi, foregår ut fra språkrådsmedlemmenes skjønn, og der er språkideologiske organisasjoner sterkt representert. Men det er mange forfattere og skribenter som ikke bruker nynorsk, men som ikke føler seg hjemme i riksmål eller moderat bokmål fordi det ligger langt unna talespråket deres.

Mindre avstand mellom talemål og skriftmål

Avstanden mellom talemål og skriftmål er kortere i vår tid enn noensinne. Barn skriver nå gjerne tekstmeldinger og bruker Internett lenge før de begynner på skolen, selvsagt uten å tenke på skriftnormer. De får likevel til den avanserte omforminga av lydsekvenser til tegnsekvenser, og det fungerer oftest greit. Men ingen har undersøkt hvilke former som velges hyppigst av hvem. Vi vet verken hvilke former som brukes mest, eller om såkalte folkelige former eller samnorskformer har vært eller er i bruk i folks dagligspråk. Det er følgelig fortsatt behov for en mer fullstendig og språkpolitisk uavhengig undersøkelse både av ordenes form og den betydningen de har i den norsken som ikke er nynorsk, slik den har utviklet seg fra 1550 til i dag. Et større forskningsprosjekt rettet mot bokmålet i hele sin

bredde ville gi den vitenskapelige dokumentasjon som har vært målet med DNLO helt siden starten. Dersom grundig utforskning og dokumentasjon av det alminnelige folkespråket forsømmes fordi en konsentrerer seg om historisk og litterært språk, kan det gi svært uheldige konsekvenser for det norske skriftspråket på lengre sikt. Normeringen må ta hensyn til all den variasjonen og rikdommen som fins i bokmålet, både for bruksbeskrivelse og som grunnlag for rettskrivningsendringer.

Et mer oppnåelig mål

DNLO var et storstilt prosjekt. I ettertid kan man nok si at det var urealistisk i forhold til de ressursene en kunne vente å få. Et mer oppnåelig mål vil være å dokumentere bruken av norsk ordforråd fra 1907 til i dag i alle dets varianter. Med moderne teknologi og store teoretiske nyvinninger i faget leksikografi burde det være mulig uten for store kostnader. Resultatene vil ha både vitenskapelig og kommersiell interesse, noe vi allerede ser på etterspørselen etter ordbasen til Bokmålsordboka. En vitenskapelig ordbase over norsk bokmål krever ordstudier av et stort elektronisk tekstkorpus som er sammensatt av forskjellige typer tekster, ikke bare skjønnlitteratur og avistekster. Både faglitteratur, tale-mål, filmtekster, e-posttekster og sms-meldinger må ha sin plass. Et slikt tekstkorpus er vi i ferd med å bygge opp ved Universitetet i Oslo, og det skal danne grunnlaget for en større ordbok for bokmål. Korpuset skal stadig tilføres moderne tekster av alle slag. Ut fra det kan alle ordformer do-

kumenteres og samles under oppslagsord (lemmaer) som samsvarer med den offisielle standarden for norsk bokmål. Norsk Riksmålsordbok lemmatiserer etter riksmålsnormen (Norsk Ordbok etter nynorsknormen fra 1917) og har ingen gjennomtenkt plan for hvilke tekster de velger ut. Det er vel og bra å legge vekt på hvordan kanoniserte forfattere skriver, men alle er jo ikke enige om hvem som har det beste språket. Dessuten har Aftenpostens elektroniske tekstarkiv A-tekst vært flittig brukt. Men tekstene der er alle normert ut fra en standard som følger riksmål eller såkalt moderat bokmål, der bare de konservative formene innenfor normen brukes. Alt annet blir rettet av redaksjonen. NTB, som de fleste avisredaksjoner bruker, har også en svært konservativ standard der mange folkemålsformer er utelatt. Av de større avisene har bare Dagbladet språkregler der det eksplisitt heter at «Dagbladets folkelige preg skal holdes i hevd». Å bare bruke skrifter som allerede er normert, som grunnlag, gir en metodisk sirkel der resultatet kun kan bekrefte fordommer som at språket var bedre før, eller at språket til noen skribenter er mer verdifullt enn andres. Vi trenger en godt sammensatt tekstsamling der alle teksttyper er representert i et veloverveid forhold, både geografisk, historisk og sosialt.

En moderne ordbok må være egnet for flere typer bruk, både for menneskelesing og maskinlesing. Det er derfor viktig at definisjonene både er utfyllende og standardisert i et formalisert beskrivelsessystem. Ordene i et språk får sin betydning ut fra de relasjonene de

har til hverandre, og leksikonet må ordnes etter relasjoner som synonymi, antonymi, polysemi og meronymi (forholdet mellom del og helhet). Slik kan man beskrive et semantisk nettverk der de fleste ordene har sin plass. Det gjør at betydningen kan leses automatisk, slik at ordboka kan brukes i automatisk oversetting, informasjonssøkningsprogrammer og tekst-tale-teknologi.

Det er beklagelig at det ikke fins et omfattende ordboksverk for den mest utbredte skriftspråksnormen i landet. Minst 80 % av det som skrives på norsk, er bokmål. I motsetning til riks-

mål er det en offisiell skriftspråksnorm som det undervises i i norsk skole, og som benyttes i all offentlig forvaltning. Det er dermed uten tvil det mest brukte skriftspråket i Norge, og det er nødvendig å dokumentere dets utvikling og status i dag. En stor, vitenskapelig fundert ordbok uten språkpolitiske siktemål over det norske språket som ikke klassifiseres som nynorsk, er viktig og nødvendig for at ikke spriket mellom skrift og tale skal bli større enn nødvendig, og for at vi skal få den kunnskapen om språket som trengs i et moderne kommunikasjonsamfunn.

Språk på nett

Nyord på nettet

Hver ettermiddag blir det ved Aksis ved Universitetet i Bergen automatisk hentet artikler som en del større aviser har lagt ut på veven siste døgn. Samtidig blir «nye» ord registrert. Det meste av de nye ordene er trivielle sammensetninger, egennavn eller skrivefeil, men noen er genuine nyord.

Adresse:

helmer.aksis.uib.no/aviskorpus/

Nyordsbase

Nyordsarkivet til Seksjon for leksikografi og målføregransking ved Universitetet i Oslo inneholder nærmere 300 000 sitater fra aviser, tidsskrifter og ukeblad fra 174 forskjellige kilder. De fleste er fra 1968 til 1972, de eldste fra 1920, de yngste fra 1999.

Adresse: www.dokpro.uio.no

Frekvensordlister

Fra nettsidene til Universitetet i Bergen kan en laste ned to frekvensordlister. Den ene omfatter de 500 hyppigste ordformene i norsk (basert på 4,7 millioner ord), den andre omfatter de 10 000 hyppigste formene (basert på 20 mill. ord).

Adresse: helmer.aksis.uib.no/nta/

Kjønn, språk, likestilling

Varamann, varakvinne eller ingen av delene? Språkrådets retningslinjer for kjønnsbalansert språkbruk finner en her: www.sprakrad.no/kjoenn.htm

Nettbiblioteket

Ivar Aasen-tunet har til nå samlet over 800 tidlige landsmålstekster i «Nettbiblioteket» i sin kunnskapsbase: www.aasentunet.no

Nordiske språkhaldningar i 2002

Ei meiningsmåling

LARS S. VIKØR

DEN MEININGSMÅLINGA som skal omtalast her, er ein del av det store nordiske prosjektet «Moderne importord i språka i Norden», som har pågått sidan 1999 og er venta avslutta i 2005 (omtala i ein utførleg artikkel i *Språk i Norden 2002* av prosjektleiaren, Helge Sandøy). Målinga vart gjennomført våren 2002 i alle landa som deltek i prosjektet, dvs. Noreg, Sverige, Danmark, Finland (separat blant finsktalende og svensktalende), Island og Færøyane. Firmaet Opinion i Noreg har stått for samordninga og gjennomføringa i samarbeid med Hermelin Research i Danmark, Sverige og Finland, Gallup Institute på Island, og Fynd i samarbeid med Fróðskaparsetur Føroya på Færøyane. Målingane er gjennomførte som telefonintervju i alle landa.

Spørsmåla

Vi stilte desse spørsmåla (det første sjølvsagt berre i Noreg):

- Når du skal skrive i private sammenhenger, benytter du da som regel nynorsk, som regel bokmål/ riksmål eller begge omtrent like mye?
- Hvor mange ganger tror du at du har snakket, lest eller skrevet engelsk i løpet av den siste uken? I hvilke sammenhenger har du lest, skrevet eller snakket engelsk i løpet av den siste uken?

Svaralternativ:

- Skrevet engelsk på arbeid/skole eller i studier,
 - Snakket engelsk på arbeid/skole eller i studier,
 - Lest bøker eller artikler på engelsk,
 - Skrevet engelsk på fritiden,
 - Snakket med engelsktalende på fritiden
- a) *Påstand:* Det brukes altfor mange engelske ord i norsk i dag. Er du: helt enig (osv.)
- b) *Påstand:* Det bør lages nye norske ord som erstatter de engelske ordene vi får inn i språket. Er du: helt enig (osv.)
- a) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'mail' og 'e-post'?
- b) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'bodyguard' og 'livvakt'?
- c) Hvilket ord foretrekker du å bruke av 'design' og 'formgivning'?

Hvor enig eller uenig er du i følgende påstand:

- Det hadde vært best om alle i verden hadde engelsk som morsmål?
- Tilsatte i radio og fjernsyn følger ikke alltid de samme normene for språkbruk. Hva synes du om at de bruker sitt vanlige dagligspråk i stedet for standardspråk (dvs. bokmål eller nynorsk) i sendingene?

- I en del norske bedrifter er engelsk blitt arbeidsspråket. Hva er din holdning til dette, er du positiv eller negativ?

Svara

Vi fekk eit omfattande svarmateriale. Her er det berre plass til eit stutt oversyn over hovudresultata, spørsmål for spørsmål.

Når det gjeld forholdet bokmål – nynorsk, viser den norske målinga at 14,2 % skriv nynorsk eller begge målformene privat – eit tal som samsvarer godt med tidlegare målingar. Faktisk kan det sjå ut som at nynorsken styrker seg, men auken er ikkje stor nok til å bli rekna som statistisk sikker. I alle fall tyder ikkje tala på nokon tilbakegang for nynorsk som bruksspråk dei siste åra.

Så gjeld det folks forhold til engelsk i dagleglivet. På spørsmål 2 viser det seg at islendingane er det folket som utan samanlikning er mest eksponert for engelsk, færøyingane og finlands-svenskane minst, mens dei andre ligg imellom. Når det gjeld dei ulike måtane å bruke engelsk på (spørsmål 3), er fordelinga jamnare; her er det jo berre dei som *har* brukt engelsk, som har svart.

Kjernen i undersøkinga

Så til haldningsspørsmåla, kjernen i undersøkinga.

4a: «Det brukes altfor mange engelske ord i norsk i dag.» Dette meiner 62 % av nordmennene; 23 % er ueinige. Men når vi så spør om det bør lagast nye norske ord som erstattar dei engelske orda vi får inn i språket (4b), er færre villige til det: 53 %, mens 35 % er usamde.

Her kunne ein vente store skilnader mellom landa, og visse skilnader finn vi òg. Om vi held oss til spørsmål 4a, så er Noreg mest puristisk. Island følgjer hakk i hæl med 61 % samde og heile 32 % usamde. Deretter følgjer Sverige og Finsk-Finland (54 % samde), så Svensk-Finland og Færøyane (45 % samde) og sist Danmark (41 % samde, 44 % usamde – det einaste landet med fleirtal mot påstanden). Det stadfestar delvis aningane våre, men Færøyane får ei uventa liberal plassering.

Vel så interessant er spørsmål 4b om å lage nye ord, for her har Island og Færøyane ein konkret politikk som folk kjenner i praksis, dei andre i langt mindre grad. Her finn vi Færøyane på topp (67 % for, 18 % mot) og Island på andreplass (63 % for, og 23 % mot). Det er interessant når vi tenkjer på at spenningane kring slike spørsmål er større på Færøyane enn på Island. Så kjem Norge, Svensk-Finland (52 % for), Finsk-Finland (47 % for), Sverige (43 % for) og til sist Danmark (33 % for, 57 % mot – også her det einaste folket med fleirtal mot, attpåtil eit kraftig fleirtal). Dette gir vel eit bilete som ligg nær det ein kunne vente på førehand.

E-post eller e-mail

Så har vi dei tre ordpara – dei norske ordformene får her representere ulike ord(former) i dei ulike språka. Sprika mellom landa er ganske store, og det er ikkje så underleg, for språka er forskjellige. *E-post* dominerer i dei fleste landa, men *e-mail* er det allment aksepterte i dansk, og mest brukt også i Sverige. Her er Island påfallande: *Í-meil* er her faktisk nesten like vanleg som *tölvupóstur*. Når det gjeld *bodyguard* og *livvakt*,

er det klart at *livvakt* er det vanlege ordet i alle språka. Det er ikkje noko avløyсарord, men eit etablert ord, og *bodyguard* har ikkje komme inn – bortsett frå i dansk. Med *design* og *formgiving* er forholdet annleis: *design* dominerer over *formgiving* i dei fleste landa. Når det gjeld finsk og islandsk, er dei innanlandske avløyсарorda heilt andre (*muotoilu* og *hönnun*), og tydelegvis fullt ut etablerte i språka (slik at «design» ikkje har fått den «nøytrale» statusen det har i dei skandinaviske språka). Resultata er altså ikkje direkte jamførbare landa imellom.

Engelsk som morsmål for alle?

Kva om alle i verda hadde engelsk som morsmål? Dette er eit stort fleirtal i alle landa heilt imot tanken på. Men også her finn vi interessante mønster, som ikkje heilt ut stadfestar det vi ventar. Det viser seg at finnane er mest imot dette – 84 %. Det er interessant når ein tenkjer på tendensen i Finland til å orientere seg meir mot Europa og engelsk og dermed bort frå Norden og svensk. Nr. 2 er Færøyane, språkmedvetne som dei er: 80 % imot. Deretter følgjer fleirtalet av land nokså tett inn på kvarandre: Svensk-Finland, Island, Noreg og Danmark har alle mellom 70 og 75 % motstandarar av denne tanken. Sverige skil seg derimot ut med 62 % motstandarar og 29 % tilhengjarar av denne draumen – kvar tredje svenske meiner altså at engelsk som einaste morsmål er ein god idé, ifølgje denne målinga.

Engelsk som arbeidsspråk i nordiske bedrifter?

Spørsmål 8, om engelsk som arbeids-

språk i nordiske bedrifter, fører denne problemstillinga ned på jorda, kan vi seie. Her er mønsteret kanskje ganske typisk: Danskane er mest positive (51 % for), og så kjem Noreg på andreplass med eit ørlite fleirtal for på 39 mot 38 %. Resten er ikkje overraskande: Alle dei andre landa har fleirtal mot dette, knappast i Finsk-Finland (41 % mot, 35 for), og så aukande avstand: Sverige har 48 % mot og 21 for, Svensk-Finland 56 % mot og 25 for, Færøyane 60 % mot og 25 for, og Island markerer seg med 77 % mot og 11 % for.

Språkbruk i etermedia?

Heilt til slutt refererer eg spørsmål 7, om språkbruk i etermedia. Her ville ein helst vente at Noreg skilde seg ut med «ja» til dialektar. I dei andre landa ventar vi helst å møte eit kompakt fleirtal for standardspråket. Det første slår til: I Noreg er 81 % positive til dialektbruk, berre 10 % negative – eit viktig korrektiv i den norske debatten der omsynet til lyttarane ofte blir drege fram til fordel for normalisering. Men så viser det seg at dei positive er i fleirtal også i dei andre landa – alle unntakte Island, der 40 % er imot daglegspråk i etermedia, 39 % er for. Rekkjefølgja elles er at Finsk-Finland kjem nest etter Noreg i toleranse: Der er 70 % positive og 17 % negative. På tredjeplass kjem Sverige – også ei stor overrasking, sidan talemålsstandardisering etter konvensjonell kunnskap er driven særleg langt der. Men 60 % er positive til daglegspråk, 16 % negative. På Færøyane er også 60 % positive, men 26 % er negative. I Danmark er tala 56 % for og 26 % mot – også der eit langt meir positivt resultat enn venta.

Dei mest normative etter islendingane er faktisk svenskfinnane, blant dei er berre 45 % positive til uformelt talemål, mens 31 % er negative. Vi må likevel merke oss at dette spørsmålet var det vanskelegaste å formulere slik at det vart jamførbart mellom dei ulike landa – det gjaldt ulike oppfatningar av omgrep som «dialekt», «uformelt talemål», «vanleg daglegspråk» o. l. (sjå Sandøy i *Språk i Norden 2002* om dette). Vi er opne for at vi kan ha mislykkast på dette punktet – slik at respondentane i dei ulike landa kan-

skje eigentleg (meinte dei) svarte på ulike spørsmål, trass i intensjonane våre.

For alle spørsmåla gjeld det at ein kan finne nye interessante mønster når ein går inn i bakgrunns materialet og studerer dei ulike koplingane mellom svar på spørsmåla og ymse faste variablar (kjønn, alder, utdanning, inntektsnivå, region, tilhøvet til datamaskiner og internett). Det kjem vi tilbake til i prosjektrapporten, som vi håpar å få publisert i siste del av 2004.

Nordmenn forstår mest

Nordmenn er best i Skandinavia når det gjeld forståing av grannespråk, viser førebels resultat frå ei undersøking frå Nordisk språkråd. Undersøkinga har kartlagt kor flinke nordmenn, danskar, svenskar og svensktalande i Finland er til å forstå språka til kvarandre. I kvart av landa vart deltakarane testa i forståing av dei to andre språka. Det var mogleg å få 60 poeng i testen, 30 poeng for kvart språk. Noreg fekk 37 poeng, Sverige 26 og svensktalande i Finland 25. Danmark kom på siste plass med 23 poeng. Nynorsk blir forstått litt betre enn bokmål

i Sverige, men dårlegare enn bokmål i Danmark og litt dårlegare enn bokmål blant svensktalande i Finland. Minoritetsspråklege skårar dårlegare i grannespråkforståing enn majoritetsspråklege i alle landa, men skilnaden er størst i Noreg. Førebels resultat frå Oslo tyder på at engelsk blir forstått om lag like godt som grannespråka, og at foreldregenerasjonen forstår omtrent like mykje som dei unge. Elles viser undersøkinga at elevane trur dei er betre i engelsk enn dei faktisk er. Også i førre undersøkinga av grannespråkforståing, i 1976, var Noreg best.

A Farewell to Danish?

JØRN LUND

VI ER EN NATION AF sprogsकुmlere og -kritikere. Mange danskere finder det danske sprog uskønt, medens sprog som fransk og italiensk vurderes højere på den æstetiske skala. Vi har knap nok løftet en finger for at bevare dialekterne, og nu er det for sent. Vi kan ikke lide sproget i storbyerne, især københavnsk er udsat for kritik. Og de unges sprog opfattes ofte som primitivt og rå. Vi underviser ikke ordentligt i dansk sprog i skolerne, kendskabet til grammatik er minimalt, stavefejl flourer overalt, og mange videnskabsmænd har for længst vinket farvel til modersmålet. Så hvorfor egentlig fastholde det danske sprog? Ville det ikke være mere hensigtsmæssigt, om vi alle udelukkende betjente os af et verdenssprog?

Lad os begynde med at se på nogle argumenter for at have dansk hovedsprog i Danmark.

Det realpolitiske argument: Langt de fleste taler og skriver dansk og kan ikke lade være med det. Dansk kan ikke afskaffes, højst modarbejdes.

Det semantisk-kulturelle argument: Det danske sprog udtrykker en dansk erfaringsverden, det rummer vores historie og kan dække vore aktuelle udtryksbehov.

Det mentale argument: Dansk sprog er en integreret del af de fleste dansk-

eres bevidsthedsliv og dermed lettest at mobilisere og mest operativt, også i de fleste former for kunst og videnskab.

Det globale argument: Dansk sprog er et bidrag til den sproglige mangfoldighed i verden. Kommer vi alle med det samme sprog og samme kulturelle ballast, har vi ikke meget at byde på.

Sprogpolitik var for få år siden et sjældent ord i dansk. Det er det ikke længere, og det er der flere grunde til. I løbet af nogle årtier har engelsk, især pga. USA's dominerende position, gjort sig gældende i dansk samfundsliv, ikke bare som første fremmedsprog, men på nogle områder i stigende grad som alternativ til dansk. Der tales flere sprog i Danmark end før; mere end én ud af tyve har ikke dansk som modersmål. Medierne lader os i stigende grad møde andre sprog og kulturer, så konsekvenserne af globalisering og internationalisering er mærkbare for så at sige alle.

Det danske sprogsamfund er i samme periode i en anden henseende blevet mere homogent. De regionalt betingede sprogforskelle er i nogen grad udvisket, men rigstalesproget er til gengæld i hurtig udvikling. Det sproglige danmarkskort er for ældre danskere mærkbart forandret.

Børns sproglige vilkår har på mange

måder ændret sig i takt med udviklingen af nye familiemønstre og medievaner; institution og skole står for større dele af den sproglige opdragelse, og danskundervisningen har ændret sig, kvalitativt som kvantitativt. Alt dette har ført til øget interesse for det danske sprog og dets vilkår nu og i fremtiden.

Sprogpolitiske niveauer

Sprogpolitik kan praktiseres på mange niveauer. Som led i større virksomheders organisering af intern og ekstern kommunikation udarbejdes der flere og flere såkaldte sprogpolitikker; de enkelte fagkredse kan udvikle terminologiske systemer på baggrund af en formuleret sprogpolitik, og på nationalt plan kan der arbejdes sprogpolitisk med forskellige varianter af samme sprog (fx i Norge) eller med flere forskellige sameksisterende sprog (fx i Schweiz).

Tidligere på året nedsatte kulturminister Brian Mikkelsen en arbejdsgruppe, der fik som opgave at skrive et oplæg til en drøftelse af en række sprogspørgsmål i det politiske system og i offentligheden. Udvalget har nu udsendt en rapport med en lang række anbefalinger.

Hvad mener eksperterne?

Danske sprogfolk har gennem nogle årtier ytret sig om sprogets vilkår i fremtiden. Nogle har været mere forskrækkede og bekymrede end andre, nogle ser knap nok et problem i den engelske påvirkning, og blandt politikere og erhvervsfolk er der personer, der finder det mere problematisk, at man vil fastholde dansk som hoved-

sproget herhjemme, når nu engelsk giver større global aktionsradius.

Alligevel tror jeg, at hovedparten af danske sprogfolk er enige om flg.:

Det danske sprog er ikke i øjeblikket truet som landets hovedsprog.

Det er mindre væsentligt at følge indvandringen af engelske låneord end at holde øje med de sprogbrugssituationer og domæner, der kan overgå fra at være dansksprogede til at blive engelsksprogede.

Blandt sådanne domæner er de videnskabelige genrer. Det kan dokumenteres, at flere og flere forskere fortrinsvis eller udelukkende skriver på engelsk. Endvidere har dansk fået konkurrence som undervisningssprog, især på de højere læreanstalter.

Erhvervslivets internationale orientering har gjort engelsk til koncernsprog, især i store virksomheder. Det kan man konstatere med større eller mindre glæde, men det er en uundgåelig følge af globaliseringen. Man kan derimod modarbejde megen unødvendig og undertiden rent ud sagt latterlig brug af engelske termer inden for reklame, management, økonomi m.v.

Et sprog er ikke kun et kommunikationsmiddel, et sprog er en vigtig del af tænkning og forestillingsliv, og specielt modersmålet er bærer af en del af vores individuelle identitet – og samtidig et element, som kan fastholde os i et fællesskab med andre. At afstå eller miste sit sprog er en indgribende og dramatisk begivenhed.

Den diagnose vil de fleste være enige om. Uenigheden vedrører navnlig vurderingen af, hvor langt man kan komme med en lov. Ingen lov vil kunne standse sprogpåvirkningen fra ver-

dens økonomiske stormagt, og man kan ikke gennem lov hindre folk i at sige *hej, okay* eller *starte op*. Man kan derimod fremme skolens arbejde med dansk og fremmedsprogene, med andetsprogsundervisning og andre foranstaltninger til fordel for tosprogede børn, man kan støtte sprogforskning og litteratur, udvikle bedre sprogbrug i medierne og i offentlighedens henvendelser til befolkningen, og man kan sikre, at dansk fortsat udvikles som videnskabsprog og undervisningsprog på de videregående uddannelser.

Arbejdsgruppen ønsker at understrege, at sprogets udvikling ikke på alle områder lader sig styre direkte gennem lovgivningsinitiativer; sprog tales og skrives af mennesker, der i almindelighed befinder sig uden for de officielle regelsystemers rækkevidde. Men regering og folketing kan på en række områder fastlægge rammebetingelser, der har stor betydning for sprog og sprogbrug. Arbejdsgruppen har derfor samlet sig om drøftelsen af sådanne rammer inden for uddannelse, forskning, offentlige myndigheder, erhvervsliv, medier og kunst, ligesom man har peget på en række muligheder, som den moderne sprogteknologi giver for en styrkelse af sprog og sproglig rådgivning. Men gruppen ønsker samtidig at påpege det personlige medansvar, hver enkelt har for sprog, sprogbrug og sprogudvikling, ikke mindst for børns vilkår for sproglig vækst.

Forskning og videregående uddannelser

Et udvalg under universiteternes rektorkollegium har i marts 2003 påpeget, at de fleste undervisere er ringere til engelsk, end de selv tror, og de fleste studerende må binde mere energi i at afkode engelsk end dansk. Universitetsundervisningen skal da efter det sprogpoltiske udvalgs mening heller ikke alene indrettes efter det mindretal af studerende, som selv har et betydeligt forskningspotentiale; i de fleste former for erhvervsarbejde har kandidaterne brug for at kunne udtrykke sig på et velfungerende, tilgængeligt og tidsvarende dansk. Og når der undervises på engelsk eller andre fremmedsprog, skal den sproglige kvalitet være høj. Kulturministeriets arbejdsgruppe kan tilslutte sig hovedparten af rektorkollegiets synspunkter og fremlægger i rapporten en dokumentation for, at der virkelig på institutionsniveau er behov for en sprogpolitik.

Debat

Arbejdsgruppen vil spændt følge efterårets sprogpoltiske debat og den politiske opfølgning af udvalgsrapporten. Skal en sprogpolitik lykkes, skal den ikke gennemføres på marginaler, men have støtte fra et bredt spektrum af politiske partier. Men dens skæbne afhænger først og fremmest af reaktionen hos dem, der bruger sproget og holder det levende.

Hvorfor synger vi på engelsk?

TARALD LIE

HVA MOTIVERER NORDMENN til å synge på engelsk? Hvorfor velger så mange norske artister å uttrykke seg på et språk som ikke er deres morsmål? Etter å ha intervjuet en rekke aktører innen norsk musikk og ha fulgt med i debatten rundt spørsmålet i diverse medier, ble det tydelig at følgende stikkord er sentrale for norske artisters valg av språk: tradisjon, ambisjon, språkets natur, emosjon, globalisering.

Tradisjon

Imitasjon

«De gjør det de føler for og etterligner det de vil ligne på. Jeg hater ordet 'idoltilnærming', men det har nok noe med det å gjøre. Jeg veit ikke en gang om man velger å synge på engelsk. Man synger på engelsk, men velger å synge på norsk. Nå snakker vi om rockere, altså; de som røyker, eller 'whatever it is'.» (Willy B., forfatter, gitarist og rockeentusiast)

Rocketradisjonen har vært engelskspråklig helt fra starten, og engelsk blir av mange sett på som popmusikkens morsmål. Imitasjon av denne tradisjonen har vært et vanlig fenomen innen norsk musikkliv. Mange har følt en sterk tilhørighet til

en ungdomskultur som har vært gjennomsyret av engelsktalende forbilder og idoler. Musikken og språket den brakte med seg, har hatt en identitetsskapende funksjon. Man har tilnærmet seg sine angloamerikanske idoler i alt fra livsstil og musikkstil til moter og språk.

«Målet er ofte å gjenskape det idolene har gjort. Mange av oss musikere som synger på engelsk, er mer drømmende folk som vil henvende oss utover, og vi vil bruke de samme bildene og landskapene som vi er blitt presentert.» (Anneli Drecker, Bel Canto)

Det engelskspråklige fellesskapet

De fleste inspirasjonskildene for norske band og artister har kommet fra engelskspråklige land. Åge Aleksandersen og bandet Prudence hadde et engasjert forhold til Chuck Berry, Bob Dylan og the Band, men også britiske band som Deep Purple og Jethro Tull stod høyt i kurs: «Vi var en del av noe (på begynnelsen av 70-tallet), noe som så ut sånn, hørtes ut sånn og var sånn. Det var nesten sånn at vi gikk rundt og snakka engelsk også.» Bjørn Boge var på midten av 80-tallet leder, bassist og låtskriver for «myk-heavy»-bandet Da Vinci, et band som både visuelt og musikalsk var sterkt preget av den amerikanske melodiose hard-

rocken som var i skuddet på den tiden: «Vi så ikke på Da Vinci som noe norsk band. Vi oppfatta oss sjøl som en del av noe mye større. Det var det med engelsk som verdensspråk for musikken. Du ville være med i den familien.» Madrugada-vokalist Sivert Høyem er enig: «Teksten må stå til musikken, som et slags stemningsbilde på hvor vi befinner oss. Og med referanse til vår musikalske oppvekst er engelske tekster derfor det mest naturlige.» (NTB 26.8.99)

Mangel på norskspråklige forbilder

Selv om det i løpet av de 20 siste årene har blitt mer og mer vanlig med rocke- og poptekster på morsmålet, er det et vanlig argument at den norske språkdrakten er mer funksjonell til vise-sang, folketoner og revytekster. Tidligere Beat-redaktør Tom Skjeklesæter mener at han sjelden har hørt norsk rockespråk som har «matcha» Lundell-, Eldkvarn- og Sundstrøm-tradisjonen i Sverige: «Kunstspråket, dvs. det litterære språket, teaterspråket, i Norge har vært parkert som veldig pompøst, veldig fjernt fra dagligtalen. Det er veldig liten muntlig tradisjon i norsk kunst. (...) Mye av det jeg hører, er langt unna det jeg oppfatter som et naturlig integrert rockespråk.»

Ambisjon

Utlandet frister

De fleste er enig i at nordmenn kommuniserer best på norsk. Mange artister og band har imidlertid et ønske om å slå gjennom i utlandet. Bakgrunnen for å skrive på engelsk er ofte nettopp

at man vil legge grunnen for internasjonal lansering, i håp om å gjøre det store lykkevarpet. Man har ofte store ambisjoner, en drøm om å kommunisere til andre markeder og selge plater ute i verden: «Alle som driver i bransjen, håper på å skyte gullfuglen. Det handler kort og greit om at man håper på å finne bøtta med gull ved regnbuens ende. (...) Hva er da mer naturlig enn at du skriver på et internasjonalt språk? Du selger ikke skiver i Spania på norsk!» (Trond Graff, the Pussycats)

Norge for lite

De fleste subsjangere innen pop og rock er så smale at man ikke finner et stort nok publikum her i landet. Hardrockband får f.eks. mye lettere platekontrakt hos selskaper og labeler i land som Japan, Tyskland, England og Italia enn i Norge. Norsk i verdenssammenheng synes marginalt og eksotisk, og man ekskluderer seg selv fra veldig mange sammenhenger. Den posisjonen engelsk har som verdensspråk, gjør det gunstig å velge akkurat det når man skal skrive låter som flest mulig skal forstå. Som bonus kan man i teorien henvende seg til milliarder, ikke bare til drøye fire millioner nordmenn. Anneli Drecker og Bel Canto innså tidlig at de ikke hadde noen mulighet til å overleve i Norge med musikken sin: «Vi hadde nesten bare hørt på utenlandske band og henvendte oss med en gang til utenlandske plateselskaper. For oss var primærmålet internasjonal lansering, ellers hadde ikke vi hatt mulighet til å kunne leve av musikken vår.»

Språkets natur

Vekt på form

Det engelske språks egenart, dets vokabular, intonasjon og grammatiske muligheter blir ofte trukket fram som argument for å bruke engelsk i Norge. Det er en utbredt holdning at språkets beskaffenhet har vært utslagsgivende for selve formen innen pop og rock, dvs. at det er en sammenheng mellom melodien og rytmen man finner i engelsk, og musikkuttrykkets egenart. Det engelske språket blir sett på som en essensiell del av helheten og fyller en funksjon rent musikalsk.

Lett tilgjengelige klisjéer

Pop- og rocketradisjonens formspråk er i stor grad tuftet på klisjéer, også innenfor tekst, som vi i alle fall inntil de siste 20 årene synes å ha manglet motstykke til på norsk. De engelske tekstklisjéene ligger klare til bruk, akkurat som de musikalske klisjéene gjør det. Noen av disse er generelle, mens andre er veldig spesielle for sjangeren de tilhører. Alle sjangere har sine gjengangere innen metaforer og annen bruk av verbale bilder. Klisjéer blir ofte godtatt som en del av formen, og bestemte uttrykksformer blir en del av en sangers faste vokabular. Sjangeren man opererer i, bestemmer ofte hvilken variant av engelsk det er mest nærliggende å prøve seg på. Mange artister legger stor vekt på å ha «et riktig uttrykk».

Klinger bedre, flyter lettere

Engelsk blir av mange oppfattet som et lettere språk både å synge og skrive låter på. Det synes å være et mer

vokalbasert, mindre konsonantbasert språk enn norsk. Terje Mosnes har oversatt en rekke utenlandske slagere til norsk og synes jobben kan være besværlig: «Som tekstforfatter på norsk så vil jeg si at norsk kan være et plundrete språk å sitte og sy sammen tekster på, i forhold til rockens musikalske særtrekk, fordi vi har mye konsonanter og få av de der gode vokalene og diftongene å synge på.» Også Håvard Rem insisterer på det engelske språks fortreffelighet: «Det er mange flere enstavelsesord, og du kan få uttrykt mye mer på ti stavelser. Det er plass til mange flere ord, og det er mye mindre sjanse for at ordene butter mot den metriske figuren, melodien osv. Så engelsk er mer egnet.»

«Back to the cave» – enkelt og bra?

Da Håvard Rem gikk over til å skrive tekster på engelsk, opplevde han det som en stor befrielse: «Det var som om en billedkunstner som har gått seg vill i fargepaletten, plutselig går over til sort-hvitt-grafikk.» Rem føler at det forenklete grepet som han måtte ty til på engelsk, passet veldig godt til sangtekstformatet: «Jeg har differensiert mellom å skrive dikt (på norsk) og sangtekster. Diktene er hovedsakelig uten fast metrikk, og de er mye mer komplekse språklig sett, mens jeg i sangtekstene søker det motsatte: enkelhet, klarhet, renhet, og det føler jeg at jeg kan beherske på engelsk.» Morten Harket mener at Rem har sitt på det tørre: «Håvard møter sitt eget slue vesen hele tida på norsk, men på engelsk blir han egentlig satt helt ut og får dermed mye lettere tilgang til mer direkte, enklere, primitive språkdrif-

ter. Det er derfor jeg skriver musikk på kassegitar. I utgangspunktet er jeg ikke teknisk flink. Det gjør at du tvinges til å sette pris på enkle ting, og det er viktig.»

Ordenes magi

I og med at engelsk ikke er nordmenns førstespråk, tillater det oss å konsentrere oss om *lyd*, ikke nødvendigvis *mening*. Man opparbeider seg en appetitt for lydene i engelsk, ofte før man skjønner et ord av det som synges. Mang en vordende artist har stått foran speilet og latt den fremmede ordlydens «fortryllelse» lokke seg med inn i en annen verden. Stemningen og tonefallet som idolene formidler gjennom språket sitt, har stor innflytelse: «Når en engelsk gruppe synger på engelsk, så plukker man opp dette fonetisk selv om man ikke forstår det, og det får relevans fordi det representerer en hel verden som man assosierer seg med. (...) Hvis man skjønner innholdet i teksten, kan det stenge for at man skjønner hvorfor den er fengende fonetisk, fordi man da fokuserer på innholdet i teksten.» (Morten Harket)

Emosjon

Flaut med følelser på norsk?

Er det slik at vi er et iskaldt folkeferd som undertrykker følelsene våre, her oppe i nord? På norsk blir tekster som omhandler kjærlighet og sterke personlige følelser, ofte ansett som svulstige og pretensiøse. Norge er et ganske oversiktlig lite land der det kan tyde på at det er visse stramme tradisjonel-

le føringer og retningslinjer for livsførelse, moral og følelser. Noen mener at engelsk fungerer som et kjærkomment, distanseskapende, fremmedgjørende redskap som man benytter av redsel for å blottstille seg selv og sine følelser på norsk, dvs. et hjelpemiddel til å få fram disse følelsene. Det er gjengs oppfatning at det er lettere å synge «I love you» enn «Jeg elsker deg».

Alter ego på engelsk

For noen fungerer bruken av engelsk nærmest som å ta på seg en maske og innta en annen personlighet. Dag Ingebrigtsen synes det er lettere å skape seg selv, som et alter ego, ved å uttrykke seg på et annet språk eller en annen dialekt enn den han til daglig snakker: «Når man synger på sin egen dialekt er man plutselig ikke Mick Jagger lenger. Dette er et sjokk for mange.» Ingrid Bjørnov tror at alle artister forsøker å skape en illusjon i det øyeblikket de går opp på en scene: «Noen må opp på platåskoene sine, andre må male seg i ansiktet og noen må synge på engelsk for å tro på sin egen magi i den situasjonen. (...) Noen synes sikkert at den distansen de trenger for å 'være noe annet' enn sitt kjedelige 'torsdags-jeg', oppnås ved å bruke den engelske teksten.»

Organisert vingestekking i skoleverket?

Noen ser på det som et rent kulturelt uhell at de tilfeldigvis ble født i Norge, og føler ikke at de har noen norsk identitet, men ser heller på seg selv som en del av den vestlige kulturkretsen. Man føler seg fremmedgjort over-

for den norske kulturen i utgangspunktet, noe som for enkelte gir seg utslag i en viss bitterhet. Anneli Drecker føler at hun ikke har blitt lært opp til å ha noe bevisst forhold til det norske språket, og hevder at hun fremdeles sliter med språklige traumer fra skolebenken: «Det er bare noe jeg bruker i hverdagen for å gjøre meg forstått, ferdig med det! (...) Man må bruke språket som et virkemiddel i stedet for å gå så analytisk og konkret til verks og fokusere på grammatikk. Det klandrer jeg skoleverket for. (...) Hvis lærerne hadde tatt seg selv i nakken, så hadde det garantert vært flere som sang på norsk her i landet. (...) Det mener jeg er hovedgrunnlaget til at folk som jobber med musikk, og som kanskje er litt mer estetisk av seg, bare snur ryggen til norsk.»

Globalisering – «the world is calling»
Valget av engelsk som uttrykksform kan forstås som en naturlig følge av

den stadig økende internasjonaliseringen i samfunnet. Mange nordmenn har lange utenlandsopphold bak seg og kommuniserer kanskje vel så mye med utlendinger som med norsktalende. Språket er anerkjent og blir lett adoptert av yngre generasjoner, noe som i høy grad skyldes påvirkning fra musikktekster, filmer, reklame, blader, aviser og den økende bruken av Internett og engelskspråklige dataspill.

Det blir også flere og flere nordmenn med utenlandsk opprinnelse, noe som gjør at norsk ikke automatisk blir et naturlig språk å uttrykke seg på i en musikalsk sammenheng. Mange ungdommer har dessuten et godt språkkø, og engelskkunnskapene har økt betraktelig i løpet av de siste 30 årene. Engelsk utgjør en stadig voksende del av den norske hverdagen, og nordmenn har i dag større forutsetninger for å skape gangbare engelskspråklige tekster enn man f.eks. hadde på 60- og 70-tallet.

Kontorstøtteprogram på nynorsk

Eit hovudmål i handlingsplanen for norsk språk og IKT, som Norsk språkråd utarbeidde på oppdrag frå Kultur- og kyrkje-departementet i 2001, er å auke mengda av norskspråkleg programvare, særleg programvare på nynorsk. Ved inngangen til 2004 finst det fire tekstbehandlingsprogram på nynorsk.

Tre av dei er del av programpakkar: OpenOffice (gratis), Skulelinux (testversjon, gratis) og Ms Office 2003 (kommerisiell). I tillegg finst tekstbehandlaren AbiWord (gratis), som kom i nynorsk-

versjonen alt i 2000. Programma kan lastast ned her:

Ms Office 2003:

www.microsoft.com/norge/

OpenOffice:

www.openofficeorg.no/

AbiWord:

www.abisource.com/download/

Skulelinux, testversjon:

www.skulelinux.no/

Oversyn over nynorsk programvare:

www.sprakrad.no/nynorskprogram.htm

Ordsmia – der importord smis om til norske avløserord

ANNE HELENE AARFLOT

ET KARAKTERISTISK TREKK ved språkutviklingen i Norge i dag er at det stadig kommer en strøm av nye importord i språket vårt. Hoveddelen av de nye importordene kommer som kjent fra engelsk, og språkbrukere som ønsker å bruke norske ord i stedet for utenlandske, har stadig behov for å finne nye avløserord til de engelske importordene. Som ledd i Norsk språkråds arbeid med språkvern har Språkrådet de siste årene ønsket å prioritere arbeidet med avløserord. I denne forbindelse ble det i 2000 opprettet et nettbasert diskusjonsforum, Ordsmia, der blant annet rådsmedlemmer, studenter og ansatte ved universitetene, mediefolk, fagoversettere og andre språkinteresserte ble invitert til å diskutere engelske importord og norske avløserord.

Antall påmeldte

Antall påmeldte deltakere i Ordsmia varierer en god del. Den første høsten etter at Ordsmia ble opprettet, lå deltakerantallet på rundt 200, men det har i perioder vært nede i cirka 170 påmeldte ordsmeder. I midten av september i år var det registrert 236 deltakere i det nettbaserte diskusjonsforumet.

Vanligvis er det bare en liten gruppe aktive ordsmeder som deltar med innlegg i diskusjonen i Ordsmia. I til-

legg kan en regne med at en god del andre påmeldte deltakerne følger med i debatten fra sidelinjen, selv om de ikke så ofte deltar med egne innlegg.

Ordsmieredaksjonen

En redaksjonsgruppe med 5 medlemmer fra Språkrådets sekretariat har det administrative ansvaret for Ordsmierarbeidet. Redaksjonsgruppa har som oppgave å følge med på og delta i diskusjonen i Ordsmia, i tillegg til blant annet å registrere hvilke forslag til avløserord som blir foreslått i diskusjonen av ulike importord.

Etter at et importord har vært diskutert av ordsmedene i Ordsmia, blir de innkomne forslagene til norske avløserord diskutert i redaksjonsgruppa. I en del tilfeller lager et medlem av redaksjonen en oppsummering av diskusjonen, som legges ut i Ordsmia. Deretter legges vanligvis det aktuelle importordet og gode forslag til avløserord inn i en intern database med avløserord. Materialet fra denne databasen brukes til å oppdatere Språkrådets nettordliste med forslag til avløserord, «På godt norsk», som ligger på Språkrådets hjemmesider.

Usilt forum

Ordsmia er et usilt og uredigert diskusjonsforum der enhver deltaker står

fritt til å ta opp nye importord til diskusjon. Mange nye diskusjonstråder kommer etter initiativ fra vanlige deltakere, men det er også en del diskusjoner som blir startet av medlemmer av Ordsmieredaksjonen. Redaksjonen kan for eksempel legge ut et ord til diskusjon i Ordsmia når sekretariatet i Språkrådet har fått en henvendelse om det aktuelle ordet per telefon eller e-post. Redaksjonen prøver også å legge ut nye ord i stille perioder, når det er liten aktivitet fra andre ordsmeder. Redaksjonsmedlemmene står selvfølgelig også fritt til å legge ut ord som de mener er av interesse, på linje med andre ordsmeder.

Allmennspråk/fagspråk

Ordsmia er et diskusjonsforum der en kan diskutere importord innen både fagspråklige og allmennspråklige områder. Til nå har hoveddelen av ordene som er diskutert i Ordsmia, vært hentet fra noen få fagområder. Det er blant annet en overvekt av termer fra IT-området og termer hentet fra næringslivet som blir tatt opp til diskusjon i forumet. En mulig årsak til dette kan være at det er mange av de aktive ordsmedene som arbeider med disse fagområdene, for eksempel som fagoversettere.

Et ord fra næringslivet som har vært diskutert i Ordsmia i høst, er *casting*(byrå). Ordet blir forklart slik: «Castingbyråer hjelper produksjonsselskaper innen reklame, spillefilm og TV i jakten på norske fjes.» Det var i alt fire innlegg om dette ordet i Ordsmia. *Rollebyrå*, *rollebemannning*, *rollebesetting*, *rolleforsyning* var avløserordene som ble forslått. *Rollebyrå* fikk støtte fra flere ordsmeder.

Etter Ordsmieredaksjonens oppfatning er det ønskelig å ha flere diskusjoner av allmennspråklige importord i Ordsmia, slik at forumet ikke bare blir innskrenket til å være et fagforum for noen få fagområder. På det allmennspråklige området er det også felt der det stadig kommer nye importord, blant annet innen sport, moter og mat, for å nevne noen. Det er en utfordring å være i forkant av utviklingen her, å klare å plukke opp nye importord fra ulike allmennspråklige områder idet de kommer, og før de engelske importordene har gått inn som en naturlig del av folks ordforråd og er i utbredt bruk.

I diskusjonene av ord fra allmennspråklige områder kan responsen fra ordsmedene være ganske variabel. Noen ganger kommer det bare et eller to forslag til norsk avløser her, mens det i andre diskusjoner av allmennspråklige ord kommer mange gode forslag til norsk betegnelse. I slike diskusjoner kommer en del innlegg fra andre enn dem som vanligvis deltar i Ordsmie-diskusjonene. Diskusjoner av allmennspråklige importord får altså i en del tilfeller andre ordsmeder på banen enn dem som deltar i diskusjoner av faguttrykk.

Et annet ord ordsmedene har diskutert i høst, er *hasbians*. «Det dreier seg om det de så genialt beskriver som hasbians, altså kvinner som tidligere var lesbiske, men som nå har gått over til 'fienden'. ... Noen hasbians definerer seg som bifile, andre beskriver seg som streite, men framholder at deres lesbiske fortid var en viktig erfaring.» Her kom det tre forslag til norsk avløser: *eksbisk*, *lesbeks* (eks-lesbisk) – parallell

homeks, lesbioar og homovar.

Et ord fra sportsfronten er *Nordic walking* som betegnelse på en av våre nyeste mosjonstrender: mosjon med staver, uten ski. I løpet av kort tid har det kommet noen få forslag til norske avløserord her: *stavgang* og *stavgå* (som verb), *stavring/stavre* (humoristisk ment), *skigang* (brukt av skiløpere om denne typen barmarkstrening). Diskusjonen av *Nordic walking* er ennå ikke avsluttet, så vi kan håpe på flere forslag til avløserord her.

Noen diskusjoner gjentas

Siden Ordsamia ble opprettet i 2000, er det som nevnt stadig nye ordsmeder som melder seg inn i diskusjonsforumet, mens andre melder seg ut. Derfor hender det med jevne mellomrom at ord som har vært diskutert i smia tidligere, kommer opp til ny diskusjon. I noen tilfeller har ordet fått ny aktualitet fordi det for eksempel er tatt i bruk på et nytt område. Da kan det være behov for nye avløserord som dekker den nye delbetydningen, og en ny diskusjon kan tilføre nye synspunkter.

I andre tilfeller dreier slike «gjengangerdiskusjoner» seg om velkjente importord som har vært i bruk en stund, og som har vært diskutert i Ordsamia flere ganger før. Typiske eksempler er diskusjoner av *mail* og *web*, som stadig dukker opp igjen. Det er sjelden det kommer noe nytt ut av slike diskusjoner. En får bare en gjentakelse av gamle argumenter, og mange deltakere som har vært med en stund, opplever slike gjengangere som mindre fruktbare. I slike tilfeller kan nye ordsmeder henvises til oversikten over tidligere diskusjonstråder i Ordsamia, der de kan

lese alle tidligere innlegg om et spesielt tema, slik at de kan finne ut om egne argumenter eller forslag har vært fremmet i Ordsamia tidligere.

Prinsipielle diskusjoner

Enkelte ganger har deltakere i Ordsamia tatt opp ulike prinsipielle spørsmål, for eksempel hvor stor vekt en skal legge på at et norsk avløserord allerede er i bruk, når en diskuterer alternativer til et importord. Har det i slike tilfeller noen hensikt å prøve å finne en bedre norsk betegnelse?

Jevnlig blir det også diskutert hvor stor likhet det bør være mellom den engelske termen og det norske avløserordet. En del ordsmeder er opptatt av å finne avløserord som ligger svært nær opp til den engelske termen både i form og innhold, mens andre er opptatt av å finne gode, gjennomsiktede norske avløserord som betegner det nye begrepet på en god måte, uavhengig av den engelske termen. Noen ordsmeder viser også stor kreativitet i sine innlegg og foreslår nye, originale metaforer som norsk avløser for det engelske importordet.

Noen av deltakerne i Ordsamia-diskusjonene er også opptatt av at hvert nytt begrep må tilordnes én norsk term i tråd med streng terminologisk tradisjon, mens andre deltakere legger vekt på at en i mange tilfeller trenger flere norske avløserord for å dekke ulike delbetydninger av et nytt engelsk importord.

Avslutning

Ordsamia er et viktig ledd i Språkrådets arbeid med språkvern. For ordsmed-
Forts. side 40

Avløysarord i fransk

HARALD ULLAND

NÅR DET GJELD IMPORT AV engelske ord og uttrykk i ulike språk, er fransk ikkje noko unntak. Dei siste ti-åra har ein vore vitne til ein aukande flaum av engelske ord som har fått innpass i det franske språket. Dei fleste franskmenn har vel neppe sett dette som eit problem eller ein trugsel mot språket sitt, men i 1994 vart emnet gjort til eit politisk spørsmål. Det året kom dåverande kulturminister Jacques Toubon med eit framlegg til ei lov som skulle verna fransk mot innverknad frå andre språk. Framlegget skapte mykje debatt, og det opphavleg tenkte generelle forbodet mot å nytta utanlandske ord og uttrykk når det fanst eit tilsvarende fransk ord eller uttrykk, vart seinare avgrensa til å gjelda berre i statsadministrasjonen.

Mange var sjølv sagt merksame på engelsken sin innverknad på fransk lenge før 1994. Ein av dei var René Etiemble, som tretti år tidlegare ga ut boka *Parlez-vous franglais?* Med *franglais* siktar ein til ei blanding av fransk og engelsk (orddanningsmåten er den same som vi har i *svorsk* = blanding av svensk og norsk). Det vert nå nytta om anglisismar generelt i fransk, dvs. både det som vi kan kalla direkte importord, som *joint-venture* eller *fastfood*, og kalkering (omsetjingsimport), som *lune de miel* (av *honeymoon*) eller *Ce*

n'est pas ma tasse de thé (av *That's not my cup of tea*). Også på ordboksfronten har *le franglais* sett spor etter seg. Dei to ordbokgigantane *Le Robert* og *Larousse* har begge gitt ut ei *Dictionnaire des anglicismes* (anglisismeordbok).

Vellukka avløysarar

Nå finst det mange døme på franske avløysarord som har fått innpass i bruken hos «franskmannen i gata», og som fullstendig eller nesten fullstendig har teke plassen til eit opprinneleg engelsk ord eller uttrykk. Anglisismane *computer* og *software* eksisterer så å seia ikkje lenger i fransk. Det er *ordinateur* og *logiciel* som rår grunnen i dag. Her skil fransk seg tydeleg frå eit anna romansk språk, italiensk, som framleis nyttar dei engelske orda. Men det finst òg mange døme på at franske forslag til avløysarord ikkje har nådd opp i konkurransen med engelsk. Relativt ofte er ein vitne til at anglisisme og avløysarforslag har tilnærma lik bruksfrekvens (*pipe-line/oléoduc*, *joint-venture/co-entreprise*). Frå gamalt av finst det ein del døme på forfransking av engelske importord ved at skrivemåten vert tilpassa franske uttalereglar (*bouledogue* for *bulldog*, *redingote* for *riding-coat*), men dette ser ikkje ut til å vera aktuell politikk nå for tida. Det er tvert imot ein tendens til å halda fast ved den en-

gelske skrivemåten og tilpassa uttalen. Ordet *pipe-line* har t.d. uttalen [piplin] blant franskmenn flest.

Offisielle avløyсарord

Det offisielle arbeidet med å skapa avløyсарord i dag skjer gjennom *La commission générale de terminologie et de néologie* (Hovudkomitéen for terminologi og nyord), som vart oppretta i 1997 og sorterer under statsministerens kontor. Kommisjonen, som har knytta til seg ei mengd ekspertar frå ulike fagområde, har regelmessige møte (ein gong i månaden). Vedtak som kommisjonen gjer, vert offentleggjort i lysingsbladet *Le Journal Officiel*. Eitt av dei siste vedtaka gjeld terminologien som har med elektronisk post å gjera. Det vart offentleggjort 20. juni 2003, og sekretariatet for kommisjonen sende ut eit kommunike i samband med offentleggjeringa, der det går fram at etter ein tenkeperiode («une période d'hésitation») har ein nå teke ei avgjerd om at termen *courriel* skal vera den offisielle for det engelske *e-mail* i begge tydingane (både e-post og e-brev). Ordet er eit kortord for *courrier électronique* (elektronisk post) og slo først gjennom i Québec. Sjølv om *courriel* er eit kortord, er det likevel litt «tyngre» enn det engelske *mail*. Delvis av den grunn vert det i det same kommunikeet framheva at det tidlegare foreslåtte *mél* skal kunna nyttast som symbol på visittkort o.l. framføre ei elektronisk postadresse (på same måten som *Tél.* framføre telefonnummeret), men ikkje som substantiv i løpande tekst. Det kan dermed berre ha forma *Mél.* (med stor forbokstav og punktum). Dette symbolet står då som forkorting for

messagerie électronique (elektronisk meldingsteneste), og er ikkje offisielt ein forfranska skrivemåte av det engelske *mail*, sjølv om det sjølv sagt kan oppfattast slik av den som ønskjer det.

Kommunikasjon og forretning

Data og telekommunikasjon er kanskje dei felte der det hyppigast oppstår engelske importord, og der utviklinga går raskast. Her er ein del døme på offisielle forslag til franske avløyсарord av relativt ny dato:

byte – *octet*
download – *télécharger*
hacker – *fouineur*
hardware – *matériel*
spamming – *arrosage*
(World Wide) Web – *toile (d'araignée mondiale)*

Eit interessant døme på kløkt og god fantasi representerer etter mitt syn termen *foire aux questions* («spørjemarknad»), der ein har greidd å halda fast ved den same forkortinga som i engelsk, *FAQ*, for *Frequently Asked Questions*. Denne termen ser då også ut til å ha slått an. Om ein søker etter franske sider på verdsveven som inneheld sekvensen *foire aux questions*, får ein over ein million treff.

Eit anna område der importord spelar ei viktig rolle, er økonomi og forretningsliv. Spesialkommisjonen for dette feltet foreslo i juni 2000 ei liste med 70 avløyсарord (den niande lista frå denne kommisjonen). Her finn vi *vente aggressive* for *hard selling*, *arbitrage* for *trade-off* og *haut de gamme* for *full size*. Som ein kuriositet kan nemnast at i ein artikkel der lista vert presentert, ser

kommisjonsformannen det som bekymringsfullt at termen *mercatique* for *marketing*, foreslått i 1973, ser ut til å bruka så lang tid på å slå gjennom (bortsett frå i undervisningssektoren). Forklaringa er ifølgje forfatternen at franskmenn er altfor glade i engelske ord på *-ing*. Slike ord har som regel ei nokså upresis tyding og er lette å ty til for den som ikkje heilt veit kva han snakkar om, meiner kommisjonsformannen.

Ord på *-ing* er populære

At ord på *-ing* er populære i fransk, treng ingen vera i tvil om. I denne lista er det berre teke med eit lite utval:

building, camping, casting, dancing, downsizing, dumping, happening, holding, jogging, leasing, living, lobbying, marketing, meeting, parking, planning, pressing, reengineering, shopping, smoking, standing, trading, travelling, zapping

Ein god del av dei er såkalle falske anglisismar, dvs. at dei ikkje blir brukt om det same i fransk og engelsk. Det franske *dancing* svarer såleis til *dance hall* på engelsk, *parking* svarer til *car park* (i britisk engelsk), og *pressing* er det same som *dry-cleaner's*. Den falske anglisismen *smoking* har vi jo også i norsk, svarande til amerikansk *tuxedo*. Men endinga *ing* er monaleg meir populær i fransk enn i norsk. Til dømes omtalar ein franskmann gjerne ein luksuriøs bustad som *un appartement de grand standing*, og skal han ut på joggetur seier han at han skal *faire du footing*.

Recordwomans og recordwomen

Endinga *ing* er ikkje det einaste ordlagingselementet frå engelsk som har

fått innpass i fransk. Ord på *man* er også ganske vanlege. Ein del av desse er svært gamle importord, som *gentleman* frå 1558 (med forma *gentillemans* fram til 1698). Seinare har ein fått ord som *yachtman, recordman, rugbyman, tennisman, barman* og *policeman*. Ein har med andre ord fått ei utvikling der *-man* er blitt eit produktivt ordlagingselement på fransk, jf. at det på engelsk heiter t.d. *record holder, tennis player* og (amerikansk) *bartender*. Ettersom fransk har systematisk kjønnsmarkering i substantiv, er det kanskje ikkje så rart at endinga *woman* også har fått innpass i dette produktive systemet, som i *recordwoman* og *tenniswoman*. Når slike ord skal bøyast, dukkar spørsmålet om fransk eller engelsk fleirtalsmarkering opp. I offisiell rettskriving kan ein i dag velja mellom *recordwomans* og *recordwomen*. Når det gjeld ord på *-man* ser det ikkje ut for at ein føler den same trongen til avløysarord som ein har ved ein del av orda som inneheld *ing* (jf. *centre commercial* for *shopping center* og det tidlegare nemnde *mercatique* for *marketing*).

Mange engelske importord endar på *er*. Eit av dei mest brukte på fransk er *leader*. Nå ser ein ein tendens til å vilja erstatta det engelske *-er* med det franske *-eur*, t.d. er det eit vedtak frå september 2000 om at *manager* skal erstattast av *manager* (i hankjønn) og *manageuse* (i hokjønn). Eigne hokjønnsformer ved yrkestitlar er i Frankrike, og endå meir i Québec, eit utslag av bevisst antidiskrimineringspolitikk.

Den som vil halda seg oppdatert om offisielt godkjende avløysarord i fransk, kan gå inn på databasen

Forts. side 40

Atlas over språk i fare

STEPHEN WALTON

DET ER BLITT VANLEG å rekne med at det finst om lag 6000 språk i verda. Av dei står om lag 3000 no i større eller mindre fare for å forsvinne. I dag døyr i snitt femti språk ut i året, eller eitt språk i veka. Det skal lite til for å sjå at vi lever midt oppi ein språkøkologisk katastrofe. Underleg nok har både språkvtitarar og kulturvtitarar vore merkverdig seint ute med å registrere dette fenomenet og enda seinare ute med å prøve å gjere noko med det. Dei seinaste åra, det vil seie sidan 1970-talet, har ein derimot sett ein eksplosiv vekst i interessa for fenomenet språkdød. Det kjem stadig nye vitskaplege oversikter over det. Etter mitt syn er Suzanne Romaine og Daniel Nettle si bok frå 2000 *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages* (Oxford) éi av dei beste av dei nyaste. Det var også i 1970-åra at språkpolitikken i ein del land snudde, t.d. i Canada, slik at offentlege styresmakter som tidlegare hadde drive med ein politikk som var meir eller mindre bevisst lagd opp til å utrydje minoritets- og tradisjonsspråk, gjekk over til å stø dei.

Samtidig vart det danna internasjonale organisasjonar for å kartleggje og motarbeide språkdøden. Desse hadde ofte utspring i det lingvistiske fagmiljøet. Språkdødsstudiar vart etter kvart organiserte som ei eiga vitskapsgrein

med eit eige fagtidsskrift, *Journal of Language Endangerment*, frå 2001. Med den første utgåva av atlaset over dei utrydjingstruga språka i verda kom UNESCO for alvor med i arbeidet for språkvern. No har det kome ut ei mykje auka andreutgåve med hjelp av UNESCO/Japan Trust Fund for the Preservation of the Intangible Cultural Heritage, med andre ord med pengestøtte frå det japanske utanriksdepartementet: *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*, red. Stephen A. Wurm, UNESCO 2001 (2. utg.) Ivar Aasen-instituttet ved Høgskulen i Volda fekk æra av å presentere denne svært nyttige boka i Noreg no i vår.

Kart over språk i fare

Boka består av to delar. Atlaset inneheld fjorten kart over ulike utvalde delar av verda der prosessen i retning av språkdød er lett synleg. Dette vil seie at ein t.d. ikkje finn noko kart over USA, heilt enkelt fordi det er så lite igjen av indianarspråka der. Redaktøren reknar med at det vart brukt meir enn 200 språk i USA før europearane kom. Av dei eksisterer det så vidt 150, men *alle* er meir eller mindre truga. Jamvel eit så stort språk som navajo, med mange tusentals brukarar, vert no knapt lært bort til barn. USA merkjer

seg elles ut som eit samfunn der ein i svært liten grad har gått systematisk til verks for å stimulere bruken av tradisjonsspråk. Andre område som manglar, er t.d. India og Filippinane, der utgivarane meiner at språkdød enno ikkje i same grad pressar på som andre stader i verda.

Utgivarane bruker eit oversiktleg teiknsystem i karta for å vise ulik grad av fare for dei ulike språka. Ein opererer med ei femdeling. Det lysaste scenarioet her er det ein kallar for eit «potensielt utsett språk», altså eit språk som i stadig mindre grad vert brukt av barn. I Europa gjeld dette katalansk, tatarsk og kviterussisk. Eit «utsett språk» er eit språk der dei yngste brukarane er unge vaksne. Her er lista lang, og her finn vi (for å halde oss til vårt nærrområde) nordsamisk, walisisk, vestfrisisk (i Nederland) og romansch (i Sveits). I den neste kategorien, «svært utsette språk», er dei yngste brukarane i beste fall middelaldrande, og her finn vi både bretonsk og baskisk (i Frankrike), fransk på Kanaløyane, nordfrisisk, sørsamisk, det tyrkiske språket karaittisk i Litauen og ei forstemmande lang liste med andre. Til kategorien «utdøyande» høyrer fire variantar av samisk i Finland og Russland, saman med karaittisk i Ukraina. Dette er språk med svært få og berre gamle brukarar att. Til slutt finn vi dei døde språka, manx, norn og kornisk på Dei britiske øyane, gotisk og karaittisk på Krim og mosarabisk i Sør-Spania.

Karta og teiknsystemet i boka er greie og oversiktlege. Saman gjer dei det mogeleg for lesaren å danne seg eit inntrykk av omfanget av språkdøden,

og status i dag. For å få fullt pedagogisk utbytte av karta må ein likevel ha redaktørens åtvaring i tankane. Karta er ikkje fullstendige, særleg når dei gjeld dei utdøyde språka, men også på den måten at store delar av verda ikkje er med.

Sterkt krisemedvit

Atlaset er motivert av eit sterkt krisemedvit, noko som kjem klart fram i den lange og gode innleiinga av redaktøren, professor Stephen A. Wurm, ved forskingsinstituttet for asiatiske og stillehavsstudium ved Australian National University i Canberra. Wurm er ein kjend og stor kapasitet på fagfeltet språkdød, og har redigert oversiktsverk frå fleire verdsdelar. Det kan hende at han her og der har overdimensjonert faren for einskilde språk. Katalansk har styrkt seg både institusjonelt og talmessig dei seinaste tretti åra, og jamvel walisisk viser etter den nyaste britiske folketeljinga frå 2001 ein auke både i talet på brukarar og særleg i talet på unge brukarar. Men det er også eit poeng for Wurm at det aldri går nokon automatikk i språkdødsprosessar. Dei kan reverserast før det er for seint – elles hadde det politiske engasjementet som ligg bak boka, vore til fånyttis. Dersom ein skal kome med ei innvending mot det kartografiske oppsettet, måtte det vere at dei fem kriterier som det byggjer på, er for einsidig kvantifiserande. Som Wurm også er innom i innleiinga, er ikkje talet på brukarar i seg sjølv noko uttømande indisium på stoda for eit språk. Jamvel ein auke i talet på brukarar kan tilsløre demografiske prosessar som set språket i fare, t.d. dersom

barna som bruker det, i neste omgang må reise ut for å finne arbeid. Institusjonar har elles alt å seie. Katalansk har fleire brukarar enn norsk, som ikkje høyrer til kategorien truga språk, og mange fleire enn islandsk og færøysk, som heller ikkje gjer det. Katalansk vert brukt i eit mindre spekter med institusjonar enn desse andre, mindre, språka. Eit språk med nokre få tusen brukarar kan leve i stabil likevekt dersom dei språkøkologiske tilhøva tillèt det.

Superspråk og hyperspråk

Innleiinga gir eit ymt om korleis ein kan få til ei språkøkologisk berekraftig utvikling. Til liks med Romaine og Nettle observerer Wurm at språkdød alltid har vore ein del av det språklege økosystemet, slik døden elles høyrer til livet. Det som særmerker den moderne og postmoderne tida, er omfanget av språkdøden, og spreinga av verdsomfattande superspråk som fransk, spansk, russisk, kinesisk og portugisisk, med hyperspråket engelsk i seinmoderne tid. Før moderniteten sakna dei ulike språkgruppene midla til å utrydje språket til andre grupper dei kom i kontakt med, heilt. I tillegg var det vanleg med kontaktspråk og framfor alt med to- og fleirspråklegheit.

Wurm ser nettopp to- og fleirspråklegheita som redninga for grupper med språk som no er utsette. Alle forsøk på å verne om uskulda til brukarar av utsette språk ved å gjerde dei inne i eit språk- og kulturresevat er dømde til å mislykkast, noko dei også på etisk grunnlag fortener å vere. Alle har like stor rett til å delta i det moderne samfunnet, og truleg har dei ikkje noko

val. Men ein treng ikkje bli eittspråkleg i eitt av superspråka for det. Tradisjonsspråket er på den eine sida ein markør av kulturell tilhøyrslse. Dette er eit viktig moment for Wurm, som polemiserer mot førestillinga om eit universalspråk som like godt kan realiserast gjennom ulike innbyrdes likeverdige språksystem. Det er språket som held oppe meiningsinnhaldet i ein kultur, og konstituerer den, ifølgje Wurm. Språket er ikkje noko utvendig i høve til kulturen, og det er derfor ein del av vår fellesmenneskelege kulturarv døyrt kvar gong eit språk vert borte.

Wurms forsvar for to- og fleirspråklegheit bør ikkje misforståast som nostalgisk. Han ser klare kognitive fordelar for fleirspråklege i høve til eittspråklege menneske. Dei har «eit meir fleksibelt og vake sinn, og større og raskare tankeevne på grunnlag av ei evne til å lagre eit mykje større minne» (s. 15). Dette er eit slagkraftig argument for å få eittspråklege i monokulturelle samfunn til å bli fleirspråklege. Korfor skal dei la eit mindretal stikke av med denne fordelene? Wurm er også klar på at ein ikkje skal sjå på argumentasjonen hans som rasialiserande. Både språk og kultur kan lærast, dei er korkje arveleg eller genetisk bestemte. Det er ei vinning for kva menneske som helst å leve seg inn i meir enn eitt språk og meir enn éin kultur. Såleis kan *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing* bidra til å nyansere den norske diskusjonen om framtida for språka her

Dei fleste lesarane av *Språknytt* lever høgst nokre få timars køyretur frå eit utsett språk. Det kan vere anten sør- eller nordsamisk. Språkdød er

såleis ein nærliggjande del av den sosiale røynda.

Er det norske språket i fare?

Etter Wurms definisjonar er ikkje norsk truga. Rykta om norskens død er altså overdrivne. Grunnen til dét er m.a. at norsk framleis har ei fullgod institusjonell ramme å utfalde seg innanfor, eit styringsapparat som bruker språket, og eit utdanningsvesen som bruker norsk frå barnehage til doktorgrad. Dersom ein legg Wurms synsmåtar til grunn, vert det likevel raskt tydeleg at det verste som har skjedd i norsk språkpolitikk dei seinaste åra, er endringa i språkparagrafen i universitetslova. Dersom det blir normalt og akseptert at det skal undervisast på engelsk på norske universitet, kan utviklinga mot kognitiv nedbygging av norsk gå raskare enn vi trur. Etter Wurms modell er den relativt sterke norske kompetans-

en i engelsk eit gode, men berre under den føresetnaden at ein tenkjer grundig gjennom dei institusjonelle rammene for språkbruken i Noreg ut frå eit språkvernsperspektiv

Og nynorsken? Den er heller ikkje truga etter Wurms modell. Tvert imot er den norske praksisen med at fleirtalet lærer skriftmålet til mindretalet mønstergyldig, den einaste mogelege sikringa for ei reell toskriftspråklegheit og den beste garantien for at nynorsken skal leve vidare.

Alle kan kjøpe atlasen frå Ivar Aasen-instituttet: www.hivolda.no/iaai. Dei som likevel vil ha aller størst utbytte av boka, er slike som vil byggje ned ordninga med skriftleg sidemål. Dei treng hjelp til å forstå verdien av at fleirtalet gjer seg kjent med mindretallet si språkform. Slik hjelp gir Wurm dei med glans.

På godt norsk

art director (AD) – kunstnarleg leiar / kunstnerisk leder (teater o.a.); grafisk formgjevar / formgiver (reklame); reklamesjef (arb.liv)
att: (i adresser) – ved, v / (eller ein kan skrive namnet på ny linje)
audition – prøvespel/prøvespill, rolleprøve, opptaksprøve, audisjon
backup – reservekopi, tryggingkopi/sikkerhetskopi (IKT)
blackout – jarnteppe/jernteppe; mellombels medvitstap / midlertidig besvissthetstap (med.)
campus – universitetsområde, høgskoleområde

case study – kasusstudie, eksempelstudie
catering – matlevering; selskapsmat; keitering
cookie – informasjonskapsel, kjeks (IT)
cover charge – inngangspengar / inngangspenger, kuvertavgift, entré
direct mail – direktereklame
disc jockey – plateryttar/platerytter
dispenser – behaldar/holder
display – skjerm, teiknrute/tegnrute

Fleire ord:
www.sprakrad.no/paanorsk.htm
Øvingar:
www.sprakrad.no/kupong.htm

Baldakin i musselin over seng i marokeng

SVEIN NESTOR

EN BALDAKIN ER ET TAK AV tøy over en trone, et alter, en seng eller lignende. Musselin er et åpent, lett tøy, vevd av fint bomullsgarn eller lett-tvunne ull- eller silketråder, ofte med trykt mønster. Marokeng er et silke- eller ullstoff. Tøy eller stoff er altså en fellesnevner for disse tre ordene.

Marokeng kan også være en type spesialgarvet lær, og en eldre skrivemåte av dette ordet var *marokin* eller *maroquin*, og uttalen oppgis å være *marokeng*, altså slik som navnet på ullstoffet skrives i dag. På fransk heter dette læret da ganske riktig *maroquin*, som uttales omtrent *marokeng*, jf. at det som i dag på norsk skrives *mannekeng*, tidligere ble skrevet *mannequin*, slik som på fransk.

Den eldre skrivemåten *marokin* har språklig det felles med *baldakin* og *musselin* at også det ender på *-in*. Og på fransk heter de to siste ordene henholdsvis *baldaquin* og *mousseline*. Der som vi i alle de tre franske ordene fjerner henholdsvis *-in*, *-in* og *-ine*, står vi igjen med *maroqu-*, *baldaqu-* og *moussel-*. *Maroqu-* får oss umiddelbart til å tenke på *Marokko*, og det er nærliggende å gjette på at *-in/-ine* er det franske adjektivdannende suffikset *-in/-ine*. 'Feminin' heter jo *féminin* (i hankjønn) eller *féminine* (i hunkjønn) på fransk. Og hva heter så 'marokkansk' på

fransk, jo *marocain*, som unektelig ligner på *maroquin*, som bare er en eldre fransk skrivemåte av det samme adjektivet.

I de tre tilsvarende norske ordene sitter vi igjen med *baldak-*, *mussel-* og *marok-* når vi har fjernet henholdsvis *-in*, *-in* og *-eng*. Dersom *marok-* kommer av *Marokko* og vi gjetter på at de andre ordene også har opphav i stedsnavn, må vi se etter om vi kan finne stedsnavn som kan passe med disse formene. *Mussel-* ligner jo på *Mosul*, som er en stor by i Nord-Irak. *Baldak* er ikke så lett, men *Baldak* var middelalderlattertinnavnet på *Bagdad*.

Vi har resonnert oss frem til at *baldakin*, *musselin* og *marokeng* rent språklig opprinnelig er adjektiver, men det er ingen tvil om at de på norsk er substantiver. Derfor må vi tro at den opprinnelige betegnelsen på eldre fransk har vært et substantiv som betydde 'tøy', 'stoff' og med adjektivene *baldaquin*, *mousseline* og *maroquin* som nærmere spesifisering om hva slags tøy eller stoff det har vært snakk om. Siden har det ordet som betydde 'tøy' eller 'stoff', falt bort og adjektivet overtok funksjonen som stoffnavn og ble dermed substantivert, dvs, gikk over til å fungere som et substantiv.

Norrønt hadde ordet *baldikin*, og ordboka opplyser at det betyr et slags

silkestoff fra Bagdad. Og i Tanums store rettskrivningsordbok er det ikke bare *Bagdad*, men også *bagdad*, som er oppslagsord. Det ordet som skrives med liten forbokstav, *bagdad*, er et gjennomiktig toskafts gardinstoff med innvevd mønster.

En annen storby i området er *Damaskus*, hovedstaden i Syria, og det er derfra stoffet *damask* har navnet sitt. Andre viktige eksportvarer fra den byen var *damascener*, som ikke bare betyr 'innbygger i Damaskus', men også 'damascenersverd'. I ordbøkene står også *damascener-klinge* og *damascener-stål*. *Damascenerstål* er et sterkt og svært bøyelig stål som i eldre tid ble fremstilt i Orienten. Det fins til og med et verb *damascere*, som betyr 'legge

mønster av gull, sølv eller liknende inn i overflaten av metallgjenstander, særlig våpen'.

Å bruke geografiske navn eller adjektiviske avledninger av dem som betegnelser på tøy og stoffer, må ha vært vanlig. For eksempel har *shantung*, som er et kinesisk silkestoff, navn etter den kinesiske provinsen *Shantung*, som nå skal skrives *Shandong* på moderne norsk. *Kasjmir* er et mykt stoff av ull fra kasjmirgeit, og den har navn etter området *Kashmir* i India og Pakistan.

Stoffbetegnelsen *sateng* (fransk *satin*) har opphav i arabisk *zaituni*, som er et adjektiv dannet til bynavnet *Zaitun*, en by i Kina som på kinesisk heter *Tsia Tung*.

Norsk Ordsamling kjem ut på nytt

Laurents Hallagers *Norsk Ordsamling* vart første gongen prenta i 1802 og var den største norske ordboka før Ivar Aasens tid. Boka førte vidare ein tradisjon med norske bygdemålsordbøker som hadde røter attende til 1600-talet. Ho spela ei viktig rolle i norsk språkleg bevisstgjerung og nasjonsbygging i første halvta av 1800-talet. No er boka komen ut på

nytt, på forlaget Vigmostad Bjørke og med ei innleiing av Lars S. Vikør. Laurents Hallager (1777–1825) var fødd i Bergen og døydde same staden. Han tok medisinsk utdanning og doktortograd, og arbeidde som lege i Bergen. Ved sida av medisinen interesserte han seg særleg for språk. Han var berre 23 år gammal då han laga *Norsk Ordsamling*.

Nynorsk i opplæringa

Nynorsk kultursentrum har nyleg gjeve ut eit 40-siders skrift om nynorsk i opplæringa. Skriftet spring ut av sam-

taler med den politiske leiinga i UFD. Det kan hentast frå nettstaden til Ivar Aasen-tunet: www.aasentunet.no

Språksamarbeid i Norden

SVEIN LIE

DET ER VEL KJENT for mange at Norsk språkråd deltar i nordisk samarbeid, og noen vil også kjenne til Nordisk språkråd, som har vært språknemndenes (språkrådene) samarbeidsorgan til nå. Noen vil kanskje også vite at det i tillegg har eksistert et annet organ, kalt Nordisk Ministerråds språkpolitiske referansegruppe (SR), som også har hatt som oppgave å fremme nordisk samarbeid på språkområdet.

Begge disse organene er nå historie og fra nyttår (2004) erstattet av et nytt organ, Nordens språkråd (NSR).

Organisering – før

Det regulære språklige samarbeidet i Norden begynner for alvor på 1950-tallet, med det første nordiske språkmøtet i Oslo 1954. Danmark, Sverige og Finland hadde etablert språknemnder eller tilsvarende organer på 1940-tallet (Finland to nemnder, en for svensk og en for finsk), mens Norsk språknemnd som kjent ble opprettet i 1952 (og avløst av Norsk språkråd i 1972).

Det som ble tatt opp på disse møtene, var bl.a. terminologiske spørsmål, der en forsøkte å utarbeide forslag til felles termer der det var mulig, det var også lånord, der en også forsøkte å finne fram til felles forslag til avløserord

eller skrivemåte, og liknende saker.

Etter hvert vokste det fram et behov for et fast nordisk samarbeidsorgan på språkområdet, og Nordisk Ministerråd (NMR) opprettet i 1978 Nordisk språksekretariat (NSS), med base i Oslo. Det fungerte bl.a. som sekretariat for det samarbeidet språknemndene hadde seg imellom. I tillegg arrangerte NSS konferanser om språkspørsmål, utarbeidde ordlister mellom de skandinaviske språkene og utredninger om nordiske språkspørsmål m.m.

Midt på 1990-tallet ble det foretatt en sanering av de nordiske institusjonene under NMR, og det som hadde såkalt «nordisk nytte», skulle prioriteres. Et av resultatene av denne prosessen ble at NSS ble lagt ned i 1996. Men de nordiske språknemndene var ikke helt tilfreds med dette, og allerede i 1997 opprettet de et nytt fellesorgan, Nordisk språkråd, som skulle ivareta samarbeidet dem imellom. Dette rådet var mer beskjedent lagt opp enn NSS, og det fikk ikke et fast sekretariat, for sekretæren skulle ambulere mellom de nordiske språknemndene. (Norge hadde sekretariatet det siste året, 2003.) Nordisk språkråd ble opprettet som svar på nedlegginga av NSS, og var derfor strengt tatt ikke noe organ under NMR, men det var like fullt NMR som gav de økonomiske midlene.

Men NMR bestemte seg ganske snart for at det ville ha sitt eget organ, og Nordisk Ministerråds språkpolitiske referansegruppe (SR) ble opprettet fra 1999. SR var rådgiver for ministerrådet i språklige spørsmål, og hadde dessuten ansvar for programmet Nordmål, som hadde eksistert i noen år allerede. Nordmål var NMRs program for nordisk språkforståelse og delte årlig ut over 6 mill. NOK til tiltak for språksamarbeid og språkforståelse i Norden. I tillegg til at SR ble etablert, ble også Nifin (Nordens institut i Finland) opprettet i Helsingfors, etter at en annen institusjon i Helsingfors ble lagt ned. Nifin eksisterer fortsatt og har ansvar for informasjon om nordiske språkforhold innad i Finland og informasjon om språkforhold i Finland utad til resten av Norden.

– og nå

Det har altså de siste åra eksistert to organer med ansvar for nordisk språksamarbeid, men det tok slutt ved nyttår (2004). Det ble da opprettet et nytt organ, kalt Nordens språkråd (NSR), og SR og Nordisk språkråd ble lagt ned. Alle fem nordiske land er representert i Nordens språkråd, likeså de tre sjølstyrende områdene (Grønland, Færøyene, Åland), foruten en representant for samisk språk.

Nordens språkråd har fått ansvar for et program kalt Nordplus språk, som er et nytt program som erstatter de tidligere språklige tiltakene under NMR: Nordmål, Nordkurs og samarbeidet i Nordisk språkråd.

Dette nye programmet er resultat av en omorganisering av en rekke tiltak og program på utdannings- og språk-

området, slik at mange program nå er samlet i noen få. (Nordplus språk omfatter altså ikke det nåværende Nordplus, som fortsetter omtrent som før.)

Aktuelle saker

Det nordiske språksamarbeidet har altså fått en ny organisasjon, men saklista vil nok ikke endre seg fullt så raskt. For mange av de sakene det gamle organet, dvs. SR, hadde på sitt bord, vil bli ført videre av det nye organet, NSR. For SR tok omorganiseringa mye tid og oppmerksomhet det siste året. Men gruppa var også opptatt med andre saker, og flere større tiltak kom i stand etter initiativ fra SR. Ett viktig felt er domenetapsproblemet. For noen år siden ble det satt i gang en større utredning om domenetap i Norden, og i 2002 kom en oppsummering i bokform. Saka var også gjenstand for en større konferanse i 2001, og det vil bli en nordisk konferanse om domenetap – eller parallellspråklighet – i høgre utdanning i 2004.

Et annet felt SR var opptatt av de siste åra, er den nye språksituasjonen vi har i Norden i og med at våre land blir mer flerkulturelle. SRs egen årlige konferanse hadde i 2002 (i Drammen) som tema «Språkpolitikk i et mangekulturelt Norden».

SR tok også opp utvidelsen av den nordiske språkkonvensjonen, siden den nylig er revidert og foruten de fem nordiske språkene også skal omfatte færøysk, grønlandsk og samisk, og dette arbeidet vil bli fortsatt av NSR

Ordboksarbeid var et sentralt tema for SR og vil være det for NSR. SR har støttet en mindre felles skandinavisk ordbok, slik at den har kunnet være til-

gjengelig på nettet (en større vil komme), og tok initiativ til et større nettordboksprosjekt, der man planlegger å utnytte allerede eksisterende ressurser, som Skandinavisk ordbok, Nord-Lexin, Nordtermbanken o.a.

Av andre tiltak SR satte i gang, kan nevnes en utredning om nabospråksundervisning i skolen og en felles nordisk lærebok i nordisk språkhistorie, som NSR vil slutføre.

SR har også tatt opp spørsmålet om Norden-undervisningen i utlandet, og det drøftes nå om dette feltet, som nå er en del av kultursamarbeidet, skal inn under språksamarbeidet. Som nevnt tidligere ble en stor del av de midlene SR disponerte, delt ut via Nordmål etter søknad. På samme måte vil NSR dele ut midler via programmet Nordplus språk. En forskjell er likevel at midler til Nordkurs og til det nordiske språknemndssamarbeidet nå vil komme fra språkprogrammet, altså Nordplus språk, mens det tidligere var egne budsjettposter på NMRs budsjett. En god del av midlene fra Nordmål har gått til kurs for lærerstudenter o.a., arrangert av nordiske bilaterale samarbeidsfond, som Fondet for dansk-norsk samarbeid og Svensk-norsk samarbeidsfond (som i Oslo driver hhv. Lysebu og Voksenåsen). Det har også gått midler til en rekke andre tiltak og arrangementer av svært ulike slag. En ganske stor del har gått til tiltak som tilgodeser ikke-skandinaviske språk (finsk, islandsk, færøysk, grønlandsk, samisk), siden det har vært – og fortsatt er – et prioritert område. Ellers har det landet som har formannskapet (i 2004 Island), prioriterte områder, som gjerne

blir ekstra tilgodesett.

Det kan også legges til at det nordiske språksamarbeidet ikke skjer i et vakuum. SR har fulgt nøye med på det som skjer av språkpolitiske initiativ i det enkelte land rundt om i Norden, og det vil sikkert også NSR gjøre. Og det har skjedd en god del de siste åra, som også påvirker debatten og vedtakene i det nordiske språksamarbeidet. Som mange kjenner til, har svenskene laget en stor utredning om svensk språkpolitikk (*Mål i mun*), og en følge av den kan bli at det kommer en svensk språkløv og et nytt svensk språkråd. Prosessen er nå (i skrivende stund) kommet så langt at den ligger på regjeringsplan, og vi vil da snart vite hva svenskene vil foreta seg. I Danmark er også språkpolitikk satt på dagsordenen. Folketinget hadde sin første språkdebatt noensinne våren 2003 og satte da ned en komité, som i høst kom med en rekke forslag til ev. tiltak for å styrke dansk språk. Flere av disse tiltakene ble fulgt opp av regjeringen i dens forslag til Folketinget, som behandlet saka i januar i år (2004). Også i Finland kom det i 2003 et forslag til handlingsprogram for svensk språk i Finland. Og i Norge er som kjent Språkrådet under omdanning. I flere land i Norden pågår det altså en diskusjon om de nordiske språks framtid. En god del av diskusjonen skyldes at situasjonen for språkene er noenlunde den samme, med de utfordringer som bl.a. trykket fra engelsk utgjør, samt en ny flerkulturell situasjon. Og ønsket om å etablere et vern for våre hjemlige språk finnes i alle de nordiske land.

Forts. side 40

Samarbeid mellom språknemndene i Norden i framtida

TORBJØRG BREIVIK

NORDISK SPRÅKRÅD BLE opprettet av språknemndene i de nordiske landene i 1997 som følge av at Nordisk språksekretariat ble nedlagt. Virksomheten er finansiert gjennom midler fra Nordisk Ministerråd, og fungerer som et forum for diskusjoner, tiltak og erfaringsutveksling mellom språknemndene i Norden. Alle språkområdene er representerte i Nordisk språkråd. Det betyr at i tillegg til de nasjonale språkene er grønlandsk, færøysk, samisk, sverigefinsk og finlandsvensk representert. Nordisk språkråd har to møter årlig: et årsmøte i januar/februar og et rådsmøte i slutten av august.

Nordisk Ministerråd har i flere år arbeidet med omlegging og omstrukturering av de nordiske samarbeidsorganene på alle områder, og språksamarbeidet er ett av disse. Nordisk Ministerråd vil nå ta hånd om språksamarbeidet gjennom programmet Nordplus språk, og de har opprettet en egen styringsgruppe for programmet som heter Nordens språkråd. Omtalen av programmet Nordplus språk, styringsgruppen Nordens språkråd og hvilke oppgaver hver av disse skal ha, er omtalt i Svein Lies artikkel i dette nummeret av Språknytt, så det vil jeg ikke gå nærmere inn på her. Denne artikkelen konsentrerer seg om de diskusjonene som har pågått mellom språk-

nemndene om den beste måten å ivareta samarbeidet på dem imellom innenfor den nye ordningen. En følge av omstruktureringene er at Nordisk språkråd ble lagt ned på rådsmøtet i begynnelsen av februar 2004.

Det nordiske språksamarbeidet var også tema for Nordmål-forum i Göteborg i november 2003, og innspill og synspunkter derfra blir tatt med videre når de ulike oppgavene skal fordeles.

Viktig å ivareta eksisterende samarbeidsrelasjoner

Gjennom meningsutvekslingene forut for rådsmøtet utkrystalliserte det seg noen sentrale punkt. En skal:

- ikke opprette noe konkurrerende organ til Nordens språkråd, konsentrere et eventuelt nytt organ om samarbeidet språknemndene imellom, ha fokus på erfaringsutveksling
- gi innspill til Nordens språkråd på saker språknemndene ser som viktige
- kunne påta seg oppgaver for Nordens språkråd / Nordplus språk, f.eks. skrive utredninger og koordinere forskningsprosjekt innenfor språknemndenes kompetanse-/interesseområder

Fordi Nordisk språkråd ble opprettet etter initiativ fra språknemndene, er det også språknemndene som må

gjøre vedtak om nedleggelse. Rådet har holdt seg orientert om arbeidet med den nye strukturen for det nordiske språksamarbeidet, og har selv laget en utredning om hvordan språksamarbeidet kan organiseres i framtiden. Nordisk Ministerråd har fått utredningen, men selv om anbefalingene fra utredningen ikke er fulgt, er det ikke noe ønske om å etablere noe konkurrerende organ til det nye Nordens språkråd eller å opprettholde Nordisk språkråd i sin nåværende form. Man ønsker å se hvilke muligheter som ligger i det nye organet, og hvordan det i praksis kommer til å ivareta oppgavene det er tillagt. Språknemndene har behov for mer jevnlig og direkte kontakt for erfaringsutveksling og samarbeid i konkrete saker. Dette samarbeidet vil støtte godt opp om de overordnede politiske føringene Nordens språkråd/ Nordplus språk skal ivareta.

Språknemndenes representasjon i Nordens språkråd

Vedtektene for programmet Nordplus språk er utformet slik at de ikke automatisk sikrer representasjon fra språknemndene i Nordens språkråd. Nordens språkråd er navnet på styret («ledningsgruppen») for programmet Nordplus språk. Det er utdanningsministrene i de respektive landene som skal foreslå kandidater, og det er rimelig å tro at Nordisk Ministerråd vil følge de innkomne forslagene fra de respektive landene når de utpeker medlemmene. Nordens språkråd kan på den måten bli sammensatt slik at enkelte land eller selvstyreområder ikke blir representert ved sin språknemnd, og dette er etter språknemndenes oppfatning svært uheldig.

For å koordinere det nasjonale og det nordiske språkarbeidet ser språknemndene det som ønskelig at alle språknemndene blir representert i Nordens språkråd, og at denne representasjonen er vedtektsfestet, alternativt gitt en forankring i programbeskrivelsen for Nordplus språk. Nordisk språkråd henvendte seg i den forbindelse til Nordisk Ministerråd og til de respektive ministrene som skulle komme med forslag til medlemmer.

Mål og oppgaver for Nordens språkråd

Flere av målene for arbeidet i Nordens språkråd (styret for programmet Nordplus språk) gjelder oppgaver språknemndene har ansvar for i sine respektive land og språkområder. Samsvaret mellom arbeidet nasjonalt og det som skjer på nordisk plan, blir viktig også i framtida, og etter språknemndenes mening ivaretas dette best ved at de blir direkte representert i Nordens språkråd. De målene og arbeidsområdene som peiker seg spesielt tydelig ut i denne sammenhengen, er (sitat):

- att främja en demokratisk språkpolitik och språksyn i Norden
- att stärka de nordiska språkens ställning i och utanför Norden (fra programbeskrivelsen, punkt 2.1) og videre:
- att Nordens språkråd skall rådge Nordiska ministerrådet beträffande språksatsningar och lyfta fram språkpolitiska frågor för utbildnings- och forskningsministrarna och kulturministrarna.
- att Nordens språkråd skall ta initiativ för att stärka språkförståelsen

och språkgemenskapen i Norden och stärka ställningen för Nordens språk inom och utom Norden. (fra vedtektene, § 2, første del)

Tilsvarende arbeidsområder på nasjonalt plan er en del av språknemndenes oppgaver i dag, og nordiske initiativ innenfor de samme områdene må nødvendigvis basere seg på nasjonale mål og aktiviteter. Den generelle oppgaven å «lyfta fram språkpolitiske frågor för utbildnings- och forskningsministrarna och kulturministrarna» tilsvarende i stor grad den overordede helheten og målsetningene som gjelder for språknemndenes virksomhet nasjonalt. Språkstyrkingsarbeidet har blitt et nytt og sentralt arbeidsfelt for språknemndene der nordisk samarbeid allerede nå viser seg å være viktig og nyttig. Man utveksler ideer og erfaringer og kommer på den måten videre. Et annet moment er at språknemndene allerede deltar i samarbeidet knyttet til den nye europeiske samarbeidsorganisasjonen EFNIL (European Federation of National Institutes of Languages). Språknemndene vil fortsette å delta i dette samarbeidet fordi det vil være sentralt i arbeidet med å styrke de nordiske språkenes stilling innenfor EU.

Språknemndenes oppgaver i forhold til Nordens språkråd

Språknemndene bør få en sentral posisjon når det gjelder prosjekt og tiltak som skal iverksettes under punktet «Att ansvara för samarbetet mellan de nordiska språknämnderna» (vedtektene § 2, tredje del). Språknemndene har lang tradisjon for å samarbeide, først gjennom Nordisk språksekretariat og

deretter gjennom Nordisk språkråd. Det er naturlig at språknemndene fortsatt har et særlig ansvar for to større forskningsprosjekt som Nordisk språkråd har hatt ansvar for til nå. Man er nå midtvegs i prosjektperioden, og ser konturene av resultater som vil danne grunnlag for diskusjoner om hvordan man kan styrke den internordiske språkforståelsen.

Videreføring av Nordisk språkråds oppgaver

Nordisk språkråd har en portefølje av oppgaver som ikke er avsluttet, og som derfor vil bli overført og videreført av det nye Nordplus språk. Hvem og hvordan de administrative (og dels språkfaglige) oppgavene knyttet til denne porteføljen skal ivaretas framover, er ennå noe uklart for en del av dem. Konkret dreier det seg om å administrere og følge opp forskningsprosjekter og utredninger, redigere skrifter, etablere, redigere og ajourføre en nettside med relevant informasjon, blant annet om språkene og språksituasjonen i Norden, skjøtte kontakten med relevante nordiske og internasjonale organer, distribuere og selge bøker og skrifter, planlegge og gjennomføre seminarer og konferanser. Sekretariatsfunksjonen for Nordisk forening for leksikografi har hittil vært tatt hånd om av Nordisk språkråd, og dette er også blant oppgavene som overlates til det nye organet. Kontoradministrativt arbeid knyttet til de nevnte oppgavene, må også ivaretas, m.a. gjelder dette regnskapsføring for de ulike prosjektene.

Nordisk språkråd har vært opptatt av å sikre tilstrekkelig faglig kompetanse.
Forts. side 40

Skriftleg sidemål må styrkjast

NORSK SPRÅKRÅD har i brev til kyrkje-, Utdannings- og forskingskomiteen gått inn for at opplæringa i skriftleg sidemål må styrkjast. I august i fjor skreiv Språkrådet mellom anna:

«Norsk språkråd meiner det vil vera eit brot med norsk språkpolitikk å gjera den skriftlege sidemålsopplæringa valfri, og Språkrådet rår sterkt ifrå å gå inn på dette framlegget. Forsøk med fritak kan på sikt få svært alvorlege følgjer for jamstillinga mellom dei to norske målformene. [...] Norsk språkråd rår til å *styrkja* opplæringa i denne delen av norskfaget. Etter vårt syn har ikkje utdanningssystemet teke alvorleg den mangelfulle skrivedugleiken som blir oppnådd i sidemålet, heller ikkje at norske elevar har utvikla svært negative haldningar mot ordninga. I ei undersøking som vart gjennomført i samband med prosjektet om fellespråklege lærebøker i samfunnslære (Senter for etterutdanning, Allforsk 1998), kom det fram at 71 % av bokmåls- og nynorskelevane er mot skriftleg opplæring i sidemål. Ein såkalla 'språkhaldningsindeks' viste at 82 % av bokmålskelevane er negative til nynorsk i det heile. [...] Dersom undervisninga korkje fører til brukande språkdugleik hjå barn og unge og heller ikkje til særleg skriftspråkleg toleranse, bør noko gjerast. Eit viktig mål for forsøk i sidemålsopplæringa blir dermed å få snudd *negative haldningar* – også hjå lærarane.»

Brevet vart sendt i samband med at tre stortingsrepresentantar frå Framstegspartiet fremja forslag i Stortinget om å innføre valfri sidemålsopplæring

i grunnskulen og den vidaregåande skulen. Da forslaget vart debattert i Stortinget 21. oktober, møtte det motstand frå alle parti unntate FrP.

Alternativ skriftleg opplæring

Norsk språkråd har tidlegare overfor Læringscenteret og Utdannings- og forskingsdepartementet gått inn for forsøk med alternative opplegg i skriftleg nynorsk sidemål. I brev til Læringscenteret 20. juni 2002 skreiv Språkrådet:

«Jamstillinga mellom bokmål og nynorsk er ein grunnleggjande premiss i norsk språkpolitikk, og St.meld. nr. 9 (2001–2002) følgjer opp dette ved å sitera Sem-erklæringa:

'Samarbeidsregjeringa vil verna og halda i hevd dei to norske skriftspråka våre og halda fast ved norsk skriftkultur som ein berebjelke i kulturlivet vårt.' Hittil har det då òg vore eit vilkår for generell studiekompetanse at studentane har fått skriftleg opplæring i begge målformer. I ei rad stillingar i skuleverket, i statsadministrasjonen og i ein del andre administrative stillingar er yrkesutøvarar pålagde å meistra begge målformer skriftleg. Norsk språkråd har i årevis registrert mangelfull nynorskkompetanse i samfunnet. Statsinstitusjonane har vanskeleg for å etterleva mållova, og mange av dei grunnjev dette med at nynorskkompetansen hjå dei tilsette er for dårleg. Oslo er i ei spesiell stode i så måte, sidan hovudstaden har så stor del av dei statlege stillingane. Det er difor all grunn til og på høg tid å syta for ei betre sidemålsopplæring, især i nynorsk sidemål.»

Forsøk – betre dugleik, betre haldningar

Språkrådet skreiv vidare:

«Etter Norsk språkråds syn bør sidemålsopplæringa leggja til rette for at desse måla blir nådde: (a) Elevane skal oppnå eit rimeleg ferdigheitsnivå i skriftleg sidemål, (b) dei skal ha god kunnskap om den norske språksituasjonen, (c) dei skal utvikla forståing for dei sosiale og historiske føresetnadene for den norske språksituasjonen, (d) negative haldningar til sidemålet skal minskast. Vi gjer difor framlegg om at *forsøk* med sidemålsopplæringa bør gå inn på desse momenta:

1 Kartleggja kva stilling sidemålsundervisninga har når det gjeld ulike ramme-faktorar, pedagogiske opplegg/undervisningsformer, faglege resultat og haldningar

til faget. Det bør kartleggjast i kva mon lærarane treng etterutdanning i emnet.

2 Prøva ut alternative pedagogiske opplegg/undervisningsformer der ein på ein systematisk måte granskar kva læringsresultat som kan oppnåast i forsøksperioden når det gjeld skriveferdigheit i sidemålet og kunnskap om og haldningar til sidemål.

3 Samanlikna systematisk dei alternative pedagogiske opplegga/undervisningsformene med tradisjonelle undervisningsformer.»

Språkrådet fremja eit liknande forslag til Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet i september 2000.

Meir om sidemål:

www.sprakrad.no/snytt0112.htm

Bacalao eller bakalao? – Språkrådet diskuterer lånord

Bacalao eller *bakalao*? *Snacks* eller *snaks*? – Ja takk, begge deler, sier Norsk språkråd, som på årsmøtet i februar vedtok norsk skrivemåte for ca. 25 lånord. Det skal være valgfritt å bruke den norske eller utenlandske formen. Andre ord der en skal kunne velge mellom gammel og ny skrivemåte, er *accessoirer* eller *aksessoarerer*, *coil* eller *koil*, *corny* eller *korny* og *dachs* eller *dachs*. En skal også kunne skrive *hickory* eller *hikkori*, *nonchalant* eller *nonsjalant*, *racket* eller *rekkert* og *server* eller *sørver*. Før vedtakene er gyldige, må de godkjennes av Kultur- og kirke departementet.

At lånord blir tilpasset norsk skrivemåte når de er blitt vanlige i språket, er ikke nytt. Formene *ansjos*, *bul-*

jong og *føljetong* ble for eksempel fastsatt i 1907. I 1917 vedtok en *basseng*, *brosjyre* og *butikk*, og i 1938 *aksje*, *eksos* og *flørt*. *Teip* kom i 1966, *skuter* i 1976 og *ålreit* i 1979. Og seinere har vi fått blant annet *finisj*, *kløtsj*, *sjanger* og *sørvis*. Norsk språk ville ha sett svært annerledes ut hvis vi ikke hadde gitt de fremmede ordene norsk form. Da ville vi fremdeles ha skrevet *bureau*, *chocolade*, *jaloux* og *neutral*. Og vi ville hatt *milieu* i stedet for *miljø*, *plateau* i stedet for *platå* og *sergeant* i stedet for *sersjant*. *Sesong* ville ha hett *saison*, og *terreng* ville ha vært *terrain*.

Mer informasjon:

www.sprakrad.no/beiken.htm

Fra side 21 ... *Ordsmia* ...

ene i Ordsmia blir det en stor utfordring å nå ut til vanlige språkbrukere med de gode forslagene til avløserord som kommer fram i diskusjonene, slik at de norske avløserordene blir tatt i bruk i stedet for de mange engelske importordene som stadig dukker opp i

språket vårt.

På Språkrådets hjemmesider, <http://www.sprakrad.no> kan en melde seg på Ordsmia. Nye ordsmeder er velkommen til å delta i Ordsmia!

Fra side 24 ... *Avløysarord* ...

<http://www.culture.fr/culture/dglf/>

Der kan ein søkja på importord, og få oppgitt avløysarord, eller gå den motsette vegen. Her finn ein også ein definisjon for kvart ord eller uttrykk. Dei avløysarorda som står oppført i denne databasen, er obligatoriske i

statstenesta. For dei som arbeider der, er det ulovleg å nytta det gamle importordet når det finst eit offisielt avløysarord som tyder det same.

Fra side 33 ... *Språksamarbeid i* ...

Sluttord

Det nordiske språksamarbeidet er omfattende og komplekst. Det er nå omorganisert, men jeg har håp om og tillit til at dette ikke er nedprioritering,

og jeg tror at det fortsatt er politisk vilje til å arbeide for «Det umistelige» nordiske språkfelleskapet (for å låne en tittel på en utredning om dette for noen år siden).

Fra side 36 ... *Samarbeid med* ...

tanse knyttet til administratoren for Nordplus språk, og det er fortsatt usikkerhet omkring hvem som skal ta seg av hvilke oppgaver av dem som ikke er avsluttet ved nedleggelsen av Nordisk språkråd (om det er administratoren for det nye organet eller om Nordisk Ministerråds sekretariat skal ta hånd om dem).

Nytt samarbeidsorgan for språknemndene fra 2004

En arbeidsgruppe nedsatt av rådet har

utarbeidet et forslag til vedtekter for et nytt samarbeidsorgan for språknemndene. Vedtektene/retningslinjene avspeiler arbeidsdelingen mellom Nordens språkråd og språknemndenes nye samarbeidsorgan. Arbeidsgruppen har også vurdert om man bør ha en koordinator for å følge opp arbeidet. Vedtektene skal legges fram, diskuteres og eventuelt vedtas på et stiftelsesmøte for det nye organet i fortsettelsen av avviklingsmøtet for Nordisk språkråd.

FORFATTERNE

Torbjørgh Breivik er rådgiver i Norsk språkråd for IKT og norsk språk.

Ruth Vatvedt Fjeld er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo og har leksikografi som spesialfelt. Hun er medredaktør av Nordisk leksikografisk ordbok og har skrevet flere artikler om banning og om språk og kjønn.

Svein Lie er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Tarald Lie er musiker og hovedfagsstudent ved Institutt for britiske og amerikanske studier, Universitetet i Oslo.

Jørn Lund er professor i dansk språk og har vært hovedredaktør for Den Store Danske Encyklopædi.

Harald Ulland er førsteamanuensis i fransk språk og faglig koordinator for bachelorprogrammet Språk og informasjon ved Universitetet i Bergen.

Lars S. Vikør er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo og hovedredaktør i Norsk ordbok.

Steven Walton har vært professor i nynorsk skriftkultur ved Ivar Aasen-instituttet, Høgskulen i Volda siden år 2000.

Anne Helene Aarflot er lektor i norsk ved Oppdal videregående skole og har tidligere arbeidet som førstekonsulent i Norsk språkråd.

Omslagsbilde:

Foto: Mikkel Østergaard / Bam / Samfoto

INTERNETT

Tekstene i dette nummeret fins også på Internett:
<http://www.sprakrad.no>

NORSK SPRÅKRÅD

Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Telefon: 24 14 03 50

Telefaks: 24 14 03 51

Redaktører:

Helge Sandøy og
Kjell Ivar Vannebo

Redaksjonssekretær:

Svein Nestor
E-post: nestor@sprakrad.no

Opplag: 25 500

Fire nummer i året

Redaksjonen avslutta 15.3.2004

Form: NIGARD ANS, Venabygd

Trykk: PDC Tangen 2004

Signerte artikler står for
forfatterens syn.
Redaksjonen forbeholder
seg rett til å publisere
innsendte artikler på
Internett.

ISSN 0333-3825

Returadresse:
NORSK SPRÅKRÅD
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

B

NORGENOREG

P.P.

ISSN 0333-3825